

UHORSKO A MAĎARSKO – TOTOŽNOSŤ, KONTINUITA, DISKONTINUITA

Jozef Beňa

Príspevok sa zaoberá tromi problémami medzinárodnoprávnej povahy: vzťahom doktríny súčasného Maďarska k uhorskému štátnemu útvaru, procesom rozpadu rakúsko-uhorského súšťaia (ako aj zánikom uhorského kráľovstva a následným ustanovením – vznikom – maďarského národného štátu) a riešením problému právnej kontinuity (diskontinuity) uhorského kráľovstva a maďarského štátu.

I. Tisícročná identita ako štátna doktrína

Impulzom a tiež motívom na pojednanie o pomenovaných otázkach boli dva spomienkové zákony Maďarskej republiky: zákon I z roku 2000 „O spomienke na založenie štátu svätým Štefanom a o svätej korune“ a zákon z roku 2010 „O svedectve národnej súdržnosti“ (vydaný k 90. výročiu trianonskej mierovej zmluvy). Do tretice podnety kompletizovali ustanovenia najnovšej maďarskej ústavy, prijatej v apríli 2011.

Prvý zákon, nie však vo forme normatívnych právnych viet, ale v spomienkovej štylizácii rozsiahlej preambuly (ukončenej tromi paragrafmi o svätej korune),¹ vykladá obsahove s možnosťou rozmanitej interpretácie (teda právne nezáväzne pre historikov a publicistov vôbec) možno povedať doktrínu súčasného maďarského štátu. Sú to vlastne zrekonštruované fragmenty z historicko-politického a historicko-právneho učenia o dvoch mileniálnych udalostiach: o tisícročnej uhorskej (maďarskej) ústavnosti a o tisícročnom uhorskom (maďarskom) štáte a o jeho údajnej misii v kresťanskej Európe.² Črepiny z tohto „historickoprávneho učenia“³ sú mozaikovo zakomponované do preambule textu pomenovaného ako „spomienkový zákon“, s nedefinovanou právnou relevanciou⁴.

Spomienkové zákony zotrávajú na zisteniach a záveroch pertraktovaných v Uhorsku v neskorom monarchistickom a (pseudo)konštitučnom období dualistického súšťaia, ako aj v horthyovskom období už nie uhorského, ale maďarského štátu.

Obsah maďarského spomienkového zákona môžeme sumarizujúco zhrnúť tak, že maďarský štát, ktorý údajne vznikol pred tisícami rokmi, vzhľadom na svoju trvalosť a stálosť nikdy nezaničil. Domnievame sa, že zákon má na mysli „právne jestvovanie“ tohto štátu. Teda že v histórii nikdy nedošlo k prerušeniu jeho právnej kontinuity, t. j. k zániku štátu a vzniku iného štátu, v porovnaní s predchádzajúcim, resp. doterajším štátom k vzniku nového, resp. nástupníckeho štátu.

Maďarský zákonodarca povýšil na najvyššiu a všeobecnú štátnu vôľu tézu, podľa ktorej on nepozná takú právnú skutočnosť, ktorá znamenala zánik uhorského (maďarského) štátu ako subjektu medzinárodného práva. Neuznáva ani vznik, ustanovenie nového subjektu medzinárodného práva, ktorým sa stáva maďarský národný štát, ktorý tu jestvuje ako

kvalitatívne nový, právne iný útvar, iný subjekt práva od roku 1918, resp. od obdobia, v ktorom sa v zložitom procese konštituoval ústavnoprávne, ako aj medzinárodnoprávne maďarský národný štát (od posledných dní októbra 1918, resp. od 16. 11. 1918⁵ do konca novembra 1919 – do uznania maďarskej vlády Dohodou),⁶ resp. do 1. marca 1920 do ustanovenia regenta, dočasnej hlavy maďarskej štátu ako kráľovstva.⁷ Zákonom s ústavnoprávnou relevanciou (zákonný článok č. I) sa vtedy v r. 1920 zakotvilo úplné obnovenie slobodného rozhodovania, prameniace „z prastarej nezávislosti maďarského štátu“.⁸ Teda meritórnym, substancionálnym postulátom maďarskej štátnej doktríny alebo na zákon povýšeného maďarského juridického svetonázoru je konklúzia a konštrukcia o stálosti a trvalosti maďarského štátu, zistenie a záver o identite maďarského štátu s uhorským štátom, postulát nepretržitého, trvalého právneho jestvovania maďarského štátu od korunovácie prvého kresťanského maďarského kráľa až do súčasnosti, do roku 2000, do dátumu vydania spomienkového zákona. Stalo sa tak prvýkrát citovaným zákonným článkom I/1920. Opätovne sa táto axiomatická štátna doktrína aj legislatívne obnovila v maďarskom právnom poriadku v podobe zákonného článku I/2000 „O spomienke na založenie štátu svätým Štefanom a o svätej korune“.

Nová maďarská ústava z 18. apríla 2011 (autenticky „základný zákon“) vtelila do svojej preambuly (teoreticky deklaratórneho textu) ustanovenia zo spomienkových zákonov, najmä „o založení štátu svätým Štefanom a o svätej korune“ (z r. 2000),⁹ čiastočne „o národnej súdržnosti“ (Trianon z r. 2010),¹⁰ ďalej o jeho stálosti a trvalosti, t. j. o právnej totožnosti maďarského štátu s uhorským štátom, o nepretržitom právnom trvaní tisícročného maďarského štátu.¹¹ Kontinuitu maďarského štátu (maďarského od r. 1000 od jeho založenia) zakotvil tento základný zákon nie iba vo všeobecnej, neurčitej formulácii o jeho právnej kontinuite, nie iba z aspektu medzinárodnoprávneho, ako sa to presadilo v prípade ČSR, ale v najširšom zmysle, ako kontinuitu ústavnoprávnú, teda ako trvalé, nepretržité právne jestvovanie maďarského štátu dovnútra (územie, obyvateľstvo, štátna moc). Ďalej ako večnú právnú platnosť „maďarskej historickej ústavy“, pričom možno vysloviť niekoľko hypotéz o identite tejto historickej maďarskej ústavy. Nie je to uhorská ústava, ktorá bola platná za dualizmu (prohabsbursky revidovaná bratislavská ústava z r. 1848 a zákonný článok XII/1867, o vyrovnaní), nie je to ani marcová (bratislavská) ústava z r. 1848 v pôvodnom znení¹² ani tzv. stavovská maďarská (uhorská) ústava (známa zo Szátmárskeho [Satu Mare] mieru 1711).¹³ Pravdepodobne „základný zákon“ Maďarska (apríl 2011) za prvotný prameň, za východiskový prameň tejto „historickej maďarskej ústavy“ považuje prastarú „krvou spečatenú ústavu“¹⁴, dohovory kmeňových náčelníkov s kniežat'om Arpád'om ako s ich zvoleným panovníkom, známu ako „prazmluvu“ maďarských kmeňov v Etekköz, dohovory potvrdené mystickoprávnou prísahou vernosti, o ktorých sa zmieňuje kronikár Anonym.¹⁵

Ustanovenia maďarských spomienkových zákonov – nie ústavy¹⁶, nie ústavného, ale maďarského ústavodarcu – v Základnom zákone Maďarska z roku 2011 ako v „prvom jednotnom Základnom zákone Maďarska“,¹⁷ ktorý platí a je účinný paralelne a synchronne s trvale a neprerušene platnou „historickou ústavou“ a svätou korunou, ktorá stelesňuje ústavnú kontinuitu Maďarska a „jednotu národa“,¹⁸ tvoria poznávací základ, podnet, ako aj predmet skúmania v problematike nastolenia a rozobratia problémov identity a právnej totožnosti (resp. atribútov kontinuity a diskontinuity) vo vzťahu „uhorský štát a maďarský štát“ v stave najmä od októbra 1918 do novembra 1918, ako aj v nasledujúcom období

do marca 1920. Predmetom skúmania je problém, či v tomto období zanikol (starý) uhorský štát (s doterajšou verejnou mocou, územím a obyvateľstvom) a postupne vznikal nový, už maďarský štát (s kvalitatívne inou verejnou mocou, územím a obyvateľstvom), alebo uhorský štát (v maďarskom jazyku „Magyarország“) pokračoval neprerušene vo svojom právnom jestvovaní.

II. Medzinárodnoprávna a ústavnoprávna povaha Rakúsko-Uhorska ako reálnej únie

Predpokladom pre analýzu procesu a hodnotiace úsudky o zániku habsburskej dualistickej ríše a zároveň, resp. následne aj o zániku (eventuálne o ďalšom jestvovaní) uhorského kráľovstva je poznanie podstaty a formy rakúsko-uhorského súštitia, konkrétne právnych inštitútov, komponentov a prvkov tohto zväzku štátov, pomenovávaného ako reálna únia. V literatúre sa tiež niekedy píše, že toto súštitie bolo kombináciou únie personálnej a reálnej.¹⁹ Za problém, ktorý považujeme za potrebné ako predbežný nastoliť a rozobrať – pred skúmaním nami predloženej spornej otázky, či maďarské kráľovstvo po r. 1918 bolo právne totožné s uhorským štátom –, pokladáme problematiku, či uhorské kráľovstvo malo koncom októbra 1918 (v čase tzv. astrovej revolúcie 30.–31. októbra 1918 v Budapešti)²⁰ medzinárodnoprávnu subjektivitu, alebo nebolo právnickou osobou podľa medzinárodného práva.

Podľa teoretického modelu, ale i historickej praxe vo zväzku štátov, ktorý sa kvalifikuje ako reálna únia a v ktorom bolo uhorské kráľovstvo s rakúskym cisárstvom od r. 1867, jestvuje iba jedna medzinárodnoprávna subjektivita a tú mal tento zväzok štátov.²¹ Uhorsko mohlo nadobudnúť medzinárodnoprávnu subjektivitu na prelome októbra a novembra r. 1918, ak by bolo svojimi ústavnoprávnymi úkonmi, právne relevantnou skutočnosťou rozviazalo, resp. vypovedalo reálnu úniu, ktorá bola založená na medzinárodnej zmluve medzi štátom uhorským a rakúskym. Oba štáty by sa týmto uvoľnením (rozviazaním) únie zase stali osobitnými medzinárodnými osobami (subjektmi). Dodajme však, že ešte predtým, ako habsburská monarchia zanikla, v dôsledku úkonov a udalostí, ktoré vo svojom protirečivom celku a jednote tvorili komplexnú právnu skutočnosť s následkom jej právneho zániku. Ak túto právnu subjektivitu uhorský štát koncom októbra, resp. v novembri 1918 nadobudol, mohol právne konať a mohol mať aj spôsobilosť uzavrieť zmluvu o prímerí s mocnosťami Dohody. Zánik rakúsko-uhorskej ríše by v tomto prípade mal niekoľko etáp, resp. stupňov: vypovedanie (zrušenie) reálnej únie, osamostatnenie sa jeho štátov, späťvzatie a znovunadobudnutie medzinárodnoprávnej subjektivity, ktorú postúpili obe štáty reálnej únii v r. 1867. Následne by sa mohla a mala skúmať otázka ďalšieho právneho jestvovania uhorského štátu ako štátu suverénneho dovnútra i navonok, možno ako právne naďalej trvajúceho štátu, iba v podobe územne zredukovaného štátneho útvaru a premenovaného na maďarské kráľovstvo (v maďarčine bez premenovania, s rovnakým názvom, pretože Uhorsko, ako aj Maďarsko sa volá rovnako, pomenúva sa tým istým slovom – Magyarország).

Právnu podmienkou významu *conditio sine qua non*, predpokladom uzavretia medzinárodnej zmluvy o vytvorení reálnej únie medzi rakúskym štátom a uhorským štátom, bolo jestvovanie týchto útvarov ako dvoch suverénnych štátov, každého so samostatnou medzinárodnoprávnou subjektivitou. Malo Uhorsko v roku 1867 všetky znaky

suverénneho, nezávislého štátu a po ďalšie bolo na tomto základe subjektom medzinárodného práva?

Zavedením Bachovho provizória (13. 9. 1849) bolo územie Uhorska začlenené do jednotnej administratívno-teritoriálnej sústavy rakúskeho cisárstva ako unitárneho štátu.²² Tretím silvestrovským patentom r. 1851 uhorské kráľovstvo stratilo atribúty nie iba nezávislého štátu, ale štátu vôbec.²³ Uhorsko ako štát sa rozpustilo, resp. bolo absorbované či sublimované v jednotnom správnom celku habsburského unitárneho štátu.²⁴ Uhorská krajina ako nešťatný útvar nebola a nemohla byť, pre absenciu tohto základného znaku, subjektom medzinárodného práva. Medzinárodnoprávnu subjektivitu malo v celom tomto období iba unitárne rakúske cisárstvo.

Októbrový diplom (1860) uznal obnovenie uhorskej štátnosti, ale štátnosti predrevolučnej, stavovskej,²⁵ teritoriálne zredukovanej, a februárová (Schmerlingova) ústava (1861) upravila štátoprávne postavenie Uhorska v porovnaní s inými útvarmi ako postavenie osobitného rakúskeho cisárstva privilegovaného štátu, ale nie samostatného, nie nezávislého, nie suverénneho útvaru, ale uhorského kráľovstva ako čiastkového štátu rakúskeho cisárstva. Uhorská, vlastne maďarská aristokraticko-feudálna elita²⁶ bola nespokojná, očakávala ďaleko výraznejšiu „reštitúciu uhorského štátu“.²⁷ Odmietala preto vstúpiť do ríšskej rady a stať sa členským štátom tohto rakúskeho cisárstva, jeho spolkový štátom, s obmedzenou suverenitou dovnútra i navonok, bez plnej ústavnoprávnej subjektivity postúpenej cisárstvu, resp. ním odňatej, s oddelenými teritóriami,²⁸ bez panovníka korunovaného svätoštefanskou korunou,²⁹ ako aj bez medzinárodnoprávnej spôsobilosti, ktorá patrila tiež výlučne rakúskemu cisárstvu.³⁰

Odpor proti februárovej ústave ako ústave rakúskeho cisárstva proti Rakúsku ako výlučnému subjektu suverenity štátu, nositeľovi ústavnoprávnej, ako aj medzinárodnoprávnej subjektivity, ďalej proti rakúskemu štátnemu zväzku (ako zloženému štátu, nie federatívneho, ale spolkového typu, skladajúceho sa nie z národno-územných členských štátov, ale z historických monarchistických útvarov so stredovekým pôvodom),³¹ nemožnosť dosiahnuť nezávislosť uhorského kráľovstva, ako aj nemožnosť zlomiť maďarský bojkot ríšskej rady³² viedli najskôr k recidíve cisársko-rakúskeho unitarizmu, k derogácii uhorskej štátnosti a po bezvýslednosti tohto riešenia ku kompromisným výsledkom v rokoch 1865 až 1867.

Od 5. novembra 1861 bolo zrušené štátoprávne postavenie uhorského kráľovstva v unitárnej rakúskej ríši (podľa februárovej ústavy). Bolo to právne provizorium s donucovacím účelom, so zrušovacom podmienkou jeho platnosti do dňa, kedy uhorský snem túto ústavu v úplnosti prijme. Uhorsko bolo opäť, druhýkrát po Bachovom neoabsolutizme, spravované absolutisticky, autokraticky centralizované ako administratívno-teritoriálny útvar v rámci unitaristického rakúskeho cisárstva³³ v období tzv. druhého (Schmerlingovho) provizória, ktoré trvalo do roku 1865.

Spor medzi panovníkom (dynastiou) a uhorským snemom (vládnucou politickou elitou) sa artikuloval ako právny spor. Prejavoval sa ako spor medzi právnou koncepciou panovníka o strate, prepadaní či konfiškácii práv uhorského kráľovstva a o zrušení účinnosti uhorskej ústavy v dôsledku revolúcie (v dôsledku vzbury proti panovníkovi a dynastii, trestnoprávne velezrady, zločinu proti majestátu – *crimen laese maiestatis*) a právnou koncepciou snemu, založenou na konštrukcii o právnej kontinuite uhorskej ústavy a o právnej nepretržitosti jestvovania uhorského štátu, so žiadosťou o ich úplné reštituovanie. Prejavov-

val sa v oblasti legislatívy, ústavného práva, ako antagonizmus medzi ustanoveniami Októbrového patentu (1850), februárovej ústavy (Schmerlingovej) a marcovej (bratislavskej) ústavy, ktorú kráľ sankcionoval dňa 11. apríla 1848 (preto aj aprílová ústava). Maďarská emigrácia a jej prívrženci doma presadzovali ako cieľ maďarský nezávislý, suverénny štát. Uhorský snem, od svojho zvolania v r. 1861, usiloval o personálnu úniu s neuhorskou časťou monarchie. Cisár a jeho vláda uzákonili vo februárovej ústave 1861 postavenie Uhorska ako čiastkového (spolkového) štátu kvázifederatívneho útvaru v rakúskej ríši, pričom ostatné krajiny mali postavenie útvarov s decentralizovaným krajinským snemom a zákonodarstvom.³⁴

Patentom z 20. septembra 1865 bola účinnosť októbrovej a februárovej ústavy zastavená v celom rozsahu a pre celú habsburskú ríšu. Ďalej bolo prisľúbené, že oba tieto zákony budú predložené uhorskému a chorvátskemu snemu a výsledky rokovaní že budú oznámené zastupiteľstvám ostatných kráľovstiev a krajín (krajinským snemom), aby sa o nich vyslovili.³⁵ Otvorila sa tak cesta novej premeny absolutizmu na konštitucionalizmus (aj keď monarchistický) unitárneho štátu, na štát možno zložený z národnoštátnych útvarov, alebo (v dilematickom chápaní) otvorila sa cesta na polstoročné prežitie habsburskej ríše, a to jej rozpoltením na dve časti,³⁶ eventuálne na tri (vyrovnaním s českým kráľovstvom).

V trónnej reči k uhorskému snemu, prednesenej dňa 14. decembra 1865, ktorou bolo rokovanie nového snemu v roku 1865 otvorené, panovník vymedzil právny základ, právne koordináty a limity premeny ríše. Právnym základom transformácie bola pragmatická sankcia, chápaná ako platforma zaručujúca Uhorsku ústavnú a správnu (administratívnu) samostatnosť a habsburskej ríši zase nedeliteľnosť a nerozlučnosť všetkých krajín, území mocnárstva, v „súlade so životnými podmienkami mocnárstva, resp. s ohľadom na mocenské postavenie ríše“.³⁷

Na úsilí o stretnutie stanovísk a dosiahnutie kompromisu panovník musel prekročiť formu štátneho zriadenia, zakotvenú vo februárovej ústave 1861, posunúť sa od spolkového, resp. kvázifederatívneho postavenia uhorského štátu k jeho statusu ústavnoprávneho suveréna v habsburskej ríši a uhorskí politickí lídri museli opustiť svoju koncepciu postavenia Uhorska ako plne nezávislého štátu, výlučne v personálnej únii s inými habsburskými útvarmi, a museli legislatívne vymedziť ich spoločné záležitosti a spôsob ich vykonávania.

Uhorský snem (jeho 67-členný výbor) vypracoval návrh, ako riešiť tieto otázky v podobe osnovy zákona, elaborátu so 65 článkami, ktorý bol hotový v júni 1866.³⁸ Rakúska ríšska rada (parlament) nebola zapojená do rokovaní ani do prípravy právnych podkladov pre vyrovnanie, resp. do vypracovania zmluvy o vyrovnaní s Uhorskom, ako by sa to predpokladalo a žiadalo pri premene unitárno-spolkového habsburského mocnárstva na dva štáty, na dualistickú monarchiu, príp. na zložený štát (spolkový, či federálny). Elaborát o vyrovnaní pripomienkovala rakúska vláda. Predložila aj vlastné návrhy, ktoré spolu so svojimi odbornými orgánmi posudzovala na rokovaníach a konferenciách s druhou zmluvnou stranou, t. j. uhorskou snemovou delegáciou, v decembri 1866 a v januári 1867.³⁹ Pre obavy z vyvolania komplikácií (prípadne kolízií) nebol však predlitavský parlament ani požiadaný o stanovisko. Decíznymi orgánmi, inštitúciami, ktoré rozhodovali o ustanoveniach uhorského zákona o vyrovnaní, o odpovedi na tento zákon na predlitavskej strane, bola rakúska ministerská rada (vláda) a samozrejme panovník, rakúsky cisár (v rozhodujúcom postavení). Na uhorskej strane to bol F. Deák a úzky okruh vedenia jeho politickej strany.⁴⁰ Obdobne ani zástupcom neuhorských krajín nebol elaborát predložený.

Viedenské dohovory dostali „dobrozdanie“ od výboru uhorského snemu dňa 6. februára 1867 vo veci spoločných záležitostí. Vzhľadom na tento stupeň už dosiahnutej dohody na uhorskej strane rakúsky kancelár Beust upustil od schválenia celého paktu (zmluvy) ríšskou radou. Bola pôvodne zvolaná na deň 25. februára 1867, aby schválila konečný výsledok rokovania, dohodu s Uhorskom. Príčinou nezvolania boli obavy, aby dohoda s Uhorskom nenarazila v ríšskej rade na odpor. Mimoriadna ríšska rada (parlament) sa nezišla. Vo vzťahu k Predlitavsku sa tak postupovalo metódou *fait accompli*, postavenia poslancov pred hotovú vec, s „dobrovoľnou povinnosťou“ hotovú záležitosť schváliť, najmä ak jej dal sankciu panovník. Tento ústavno- procesný postup, postavenie parlamentu ako orgánu štátu, ktorý môže iba vziať na vedomie prejavenu vôľu cisára, vyplýval z toho, že formou vlády Predlitavska bol model, ktorý vo formulácii typu *contradictio in adiecto* možno vyjadriť ako absolutistický konštitucionalizmus.

Na viedenských konferenciách v januári 1867 sa rokovalo a dohodli sa aj žiadané zmeny v uhorskej ústave z r. 1848 (bratislavskej). Revízia uhorskej ústavy v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi z mocenského postavenia ríše a z jej transformovania bola podmienkou, aby mohla byť v tomto znení reštituovaná, aby sa s touto korekciou mohla potvrdiť do značnej miery predstieraná konštrukcia o právnej kontinuite nepretržitej existencie uhorského štátu. Po zmene ústavy sa riešilo „obnovenie“ (podľa uhorskej optiky), resp. „znovuvytvorenie“ (podľa prístupu rakúskeho cisára) uhorskej štátnosti a reštituovanie uhorskej ústavy, revidovanej v súlade s pragmatickou sankciou. Cisár v hodnosti uhorského kráľa (ešte nekorunovaného) obnovil 17. februára 1867 osobitným aktom (reskriptom) uhorskú ústavu s nevyhnutnými prodynastickými úpravami a 20. 2. 1867 menoval uhorskú vládu. Uhorský snem potom prerokoval návrh (štátoprávneho) vyrovnania a schválil ho 29. mája 1867 ako zákonný článok č. XII z roku 1867, o spoločných záležitostiach. František Jozef I. 8. júna 1867 zložil korunovačnú prísahu a bol korunovaný za uhorského kráľa. Svätoštefanskú korunu prijal teda až potom, keď obe komory uhorského parlamentu schválili zmenu uhorskej ústavy a zákon o vyrovaní. Kráľ teda schválil uhorský zákon o vyrovaní, až keď bol záväzný aj pre uhorský parlament, kedy si parlament zviazal ruky pre iné riešenia. Ako ústavná hlava uhorského štátu udelil panovník tomuto zákonu svoju kráľovskú sankciu 12. 6. 1867.⁴¹

Až touto ústavnoprávnou skutočnosťou kulminoval zložitý a protirečivý právny proces úplnej obnovy všetkých atribútov uhorského štátu ako štátu suverénneho dovnútra i vonok. V momente po dovŕšení tejto kompletnej, úplnej reštitúcie uhorského štátu nadobudol uhorský štát aj všetky podstatné atribúty, aby sa mohol stať medzinárodnou osobnosťou (subjektom práva) a aby získal aj právo samostatne konať v medzinárodných vzťahoch s inými suverénnymi štátmi, a to s právnymi účinkami. Prioritnou a tiež jedinou náležitosťou tejto zatiaľ potenciálnej medzinárodnej subjektivity uhorského štátu bolo uzavretie zmluvy o vyrovaní s druhou časťou habsburského rakúskeho cisárstva. V okamihu svojho reštituovania sa takto modifikovane konštituovaný uhorský štát zriekol podľa výroku L. Kossutha v emigrácii svojho práva na sebaurčenie, dokonca uhorského nároku na samostatný štát.⁴²

A priori už v čase svojho zrodu (*in statu nascendi*) a potom pri jednotlivých ústavno-právnych krokoch (reskript o obnove ústavy, prijatie zákona o vyrovaní, korunovácií kráľa a o udelení kráľovskej sankcie zákonu o vyrovaní), ktoré znamenali úplnú obnovu atribútov štátu (*restitutio in integrum*), teda potom, čo uhorský štát nadobudol spôsobilosť

právne konať navonok, jeho takto nadobudnutá, vlastne potenciálna medzinárodnoprávna subjektivita uhorského štátu bola limitovaná. Zdanlivo sa uplatnila a súčasne uzavretím medzinárodnej zmluvy (ktorá sa skladala z dvoch akoby rovnakých zákonov, uhorského a rakúskeho) zanikla takto špecifikovaná spôsobilosť Uhorska na medzinárodnoprávne úkony. Obdobne zanikla medzinárodnoprávna subjektivita Predlitavska, ktoré sa konštituovalo z konglomerátu území v západnej časti habsburského cisárstva, a to prijatím zákona č. 146/1867 r. z. (ríšskeho zákoníka), „o veciach spoločných všetkým krajinám rakúskej monarchie“ a o „spôsobe ich vybavovania“.⁴³

Zákonný článok XII z r. 1867 – potom, čo bol prijatý uhorským snemom a sankcionovaný uhorským kráľom – bol predložený predlitavskému zákonodarnému orgánu ako návrh na uzavretie dohody o vyrovnaní. Už schválený uhorský zákonný článok XII však nebol predložený ríšskej rade ako samostatná osnova (návrh zákona), ale iba ako príloha osnovy, týkajúca sa zmeny základného zákona o ríšskom zastupiteľstve. Podané osnovy boli postúpené (pridelené) dňa 21. júna 1867 na prerokovanie 36-člennému ústavnému výboru ríšskej rady.⁴⁴ Štátoprávna a medzinárodnoprávna stránka – resp. podstata vyrovnania, vymedzenie pojmu spoločné záležitosti rakúsko-uhorské – sa tak nestala predmetom spoločného rokovania uhorského a rakúskeho parlamentu, nebola výsledkom ich konsenzu, súhlasným prejavom vôle zástupcov ľudu. Zvolené delegácie uhorského a rakúskeho parlamentu rokovali o ďalších dimenziách vyrovnania, nie o vytvorení reálnej únie, ale o ďalších zväzkoch medzi oboma štátmi. Výsledkom ich porád boli osnovy zákonov o kvóte (o prispievaní oboch štátov na náklady spoločných záležitostí) o štátnych dlhoch a colnom a obchodnom území. Na základe dohody (zmluvy) – súhlasného prejavu vôle dvoch samostatných štátov, konsenzu dosiahnutého ich zastupiteľskými a zákonodarnými orgánmi – sa vytvorila menová únia, colná a hospodárska, medzi Predlitavskom a Zalitavskom.

Štátoprávne a medzinárodnoprávne meritum vyrovnania – vymedzenie spoločných záležitostí a spôsobu ich vybavovania, kreovanie a pôsobnosť inštitúcií pre výkon spoločných vecí, vrátane zastupovania tohto dualistického zväzku navonok (vo vzťahu k iným štátom) – sa dosiahlo oddeleným a následným prijatím dvoch zákonov, zákonov dvoch už samostatných štátov. Stali sa nimi zákonný článok XII/1867, o spoločných záležitostiach (sankcionovaný 12. júna 1867), a predlitavský zákon č. 146 r. z. (z 21. decembra 1867), o spoločných záležitostiach rakúsko-uhorských. Dohoda o rakúsko-uhorskom vyrovnaní nebolo obsiahnutá v texte jedného spoločného dokumentu, ale v dvoch samostatných, oddelených zákonoch. Nemuseli mať rovnaké znenie, ale z hľadiska svojej podstaty úpravy vzťahu dvoch štátov mali mať v substancionálnych náležitostiach zväzku týchto samostatných štátov rovnaký obsah a zmysel. Museli zodpovedať právnej kategórii zmluvy (dohody) ako súhlasného (súladného) prejavu vôle ako konsenzu (zmluvného súhlasu), zhody v základných otázkach, ktorá nevyklučuje rozdielnosť názorov v nepodstatných a vedľajších náležitostiach.⁴⁵

Zákonný článok XII. z r. 1867 bol predložený predlitavskej ríšskej rade na formálne prijatie, na prijatie v podobe zákone. Tvrdí sa, že rakúskemu parlamentu nezostala iná možnosť ako sa podrobiť a súhlasiť, prípadne aj so zmenami, ktoré sa nepovažovali za podstatné. Známe je však tiež. V rakúskom zákone č. 146/1867 r. z. sú aj ustanovenia „o ríši, o ríšskych poloviciach, o zákonodarnom práve delegácii“.⁴⁶ S podstatnou mierou pravdepodobnosti ich možno interpretovať ako ustanovenia o úmysle rakúskeho zákonodarcu

dosiahnuť nie dualistické súštie, ale zložený štát (najskôr spolkový, nepravdepodobne federatívny) s rakúskym a uhorským štátom ako jeho čiastkovými, spolkovými štátnymi útvarmi (teda polovicami ríše) a so spoločným zákonodarným orgánom, skladajúcim sa zo zvolených zástupcov oboch zastupiteľských orgánov (tu nazvaných ako „delegácie“). Ustanovenia rakúskeho zákona smerujúce nie k dualistickému súštiu, ale k spoločnému štátu (zloženému) nezodpovedali požiadavke dosiahnutia „zmluvného súhlasu“ (konsenzu). Minimálne narušovali, ba viac vylučovali možnosť ich hodnotenie ako dosiahnutie zmluvného súladu v základných otázkach alebo princípoch (ako podstatný postulát dosiahnutia konsenzu). Z dôsledného či rigorózneho právneho hľadiska uhorský a rakúsky prejav vôle nebol zhodný ani vo všetkých častiach zmluvy o vyrovnaní, nebol zhodný, dokonca súladný ani v podstatných častiach. Možno potom uvažovať a predložiť hodnotenie, že v dôsledku tejto nezhody nebol dosiahnutý konsenzus medzi rakúskym a uhorským prejavom vôle o vyrovnaní. A vzhľadom na to, že konsenzus je právotvorným základom zmluvy, dôsledne právne nevznikla ani zmluva (kompromis) o vyrovnaní. Rakúske stanovisko (verejná mienka, politici, právnici) tendovalo ku kvalifikovaniu tohto vyrovnania („kompromisu“) ako k riešeniu štátoprávneho, nie medzinárodnoprávneho. Rozdiel je kvalitatívny, systémový, podstatný. Vylučuje dosiahnutie konsenzu.

Rozhodoval však akoby dogmaticko-právny výklad. Podľa neho zákonný článok XII. z r. 1867 mal mať vo vzťahu k rakúskemu zákonu č. 146 r. z. z roku 1867 silnejšie postavenie než autentický základ vyrovnania a predloha prijatia rakúskeho zákona.⁴⁷ Výklad a aplikácia ustanovení dohody o vyrovnaní sa uskutočňovali podľa uhorského zákona, uhorskej konštrukcie zväzku. Vyrovnaním sa nevytvoril spoločný štát, ale dualistické súštie, a to „iba ako zväzok dvoch paralelne vedľa seba stojacich samostatných štátov, ktoré majú isté záležitosti spoločné, nie sú však podrobené žiadnej moci nejakého tretieho štátu ústredného (nadriadeného)“.⁴⁸ Možno sa domnievať, že takúto disonanciu, takýto nesúlad, kompenzoval na strane habsburskej dynastie inštitút kvalifikujúci sa ako personálna únia, ale podľa skutočného stavu tendujúci k unitarizmu, a to: kumulácia postavenia cisára a kráľa, dedične v habsburskom rode a v identickej osobe, samovládne postavenie tohto „dvojediného panovníka“ v jednotnej armáde mocnárstva a ustanovenie o jednotnom štátnom území habsburskej ríše, opierajúce sa o pragmatickú sankciu „o nedeliteľnom a nerozlučiteľnom spoluvlastnení Maďarska a jeho partnerských krajín s kráľovstvami a krajinami zastúpenými v bývalej rakúskej ríšskej rade“.⁴⁹

Podľa textu zmluvy o vyrovnaní z roku 1867 malo dualistické Rakúsko-Uhorsko spoločné „záležitosti vonkajšie, počítajúc do toho ako diplomatické, tak aj obchodné zastúpenie ríše vo vzťahu k cudzine a opatrenia, ktoré sú potrebné z dôvodov medzinárodných zmlúv“.⁵⁰ Uvedené ustanovenie zmluvy o vyrovnaní možno interpretovať ako postúpenie medzinárodnoprávnej subjektivity a spôsobilosti konať v medzinárodných vzťahoch dvoch suverénnych štátov, Rakúska a Uhorska, na spoločné (úniijné) orgány dualistického súštia,⁵¹ a to ako medzinárodné zmluvy o vytvorení reálnej únie, o vytvorení jedinej, ale zloženej medzinárodnej osoby, subjektu medzinárodného práva.⁵² Treba však poznamenať, že takéto ustanovenia v tomto znení nedelegovalo takúto právomoc, pretože ju pravdepodobne reštituované (Uhorsko) alebo novovytvorené (Predlitavsko) nemali; v texte sa konštatoval iba jestvujúci stav, presnejšie zmena medzinárodnoprávnej subjektivity doteraz unitárneho rakúskeho cisárstva na medzinárodnoprávnu subjektivitu Rakúsko-Uhorska, ktorá bola jednotnou subjektivitou, ale teoreticky právne zloženou.

Suverenita Uhorska, vnútorná, ale najmä vonkajšia, v zmysle spôsobilosti samostatne právne konať a uzatvárať medzinárodné zmluvy, bola pred vznikom reálnej únie nie iba právne nominálna, ale výslovne účelová a okamžitá. Uhorsko ju nadobudlo až po korunovácii svojho kráľa ako spôsobilosť obmedzenú, špeciálnu, určenú iba na uzavretie zmluvy o vyrovnaní. Bola konštruovaná nie ako trvalá, ale ako suverenita na jedno použitie, vytvorená pre momentálny právny okamih, pre juridicky zdanlivo perfektný vznik reálnej únie. Napokon je dubiozne, či zmluva o vyrovnaní mala ústavnoprávnu, alebo medzinárodnoprávnu relevanciu a rozmer. „Rakúske stanovisko považovalo pomer oboch častí ríše za štátoprávny, (naopak) uhorské stanovisko prikladalo mu význam medzinárodný a pokladalo oba štáty za subjekty v zmysle medzinárodného práva.“⁵³ V realite však nerozhodoval municiozny juridický rozbor, ale historický výklad, konkrétne historický prístup k vyrovnaniu, ktorý určovalo geopolitické postavenie habsburského mocnárstva navonok a pomer síl v dualistickom súštatí.

Spôsobilosť samostatne právne konať v medzinárodných vzťahov realizovalo Uhorsko iba jedenkrát a súčasne naposledy tým, že 12. júna 1867 uhorský kráľ František Jozef potvrdil články kompromisu alebo vyrovnania s uhorským kráľovstvom a ďalej podpísal návrh uhorského kráľovstva, ponuku adresovanú rakúskemu cisárstvu na uzavretie medzinárodnej zmluvy o reálnej únii, ktorú prijala užšia ríšska rada 21. decembra 1867 a ktorú následne podpísal a vyhlásil rakúsky cisár. Relevanciu medzinárodnej zmluvy mali tieto dva zákony dvoch štátov, ktoré netvorili jednotnú listinu, a splňali právne náležitosti zmluvy iba vzhľadom na ich v merite zhodný obsah, resp. za takýto prezentovaný. Medzinárodnoprávna subjektivita Uhorska a jeho spôsobilosť právne konať ako špeciálna, obmedzená na jeden právny úkon jeho uskutočnením zanikla.

Vytvorenie rakúsko-uhorskej reálnej únie ako zloženej medzinárodnej osoby bolo z hľadiska Uhorska do určitej miery neadekvátnou, či dokonca až predstieranou právnou konštrukciou. Reálna únia nazvaná Rakúsko-Uhorsko, ak mala byť skutočne reálnou úniou podľa štátovedeckej náuky, nemala mať atribúty štátu, ale mala byť iba medzinárodnou zmluvou o zväzku týchto štátov. Realitou sa však stalo, že Rakúsko-Uhorsko sa chápalo ako ríša (teda aj teritoriálne). Rakúske cisárstvo a uhorské kráľovstvo, ktoré mali byť teoreticky právne nezávislými, suverénnymi štátmi spojenými do reálnej únie (zväzku suverénnych štátov), sa označovali za časti či polovice ríše, s monarchistickým záväzkom ich nerozdeliteľnosti. Vo verejnej mienke, v politickom aj štátovednom myslení, ale aj v mocensko-právnej realite takto pôsobilo ustanovenie pragmatickej sankcie (1713)⁵⁴ o jednotnosti a nedeliteľnosti habsburských dedičných území a Uhorska.⁵⁵

V tejto dimenzii dualizmu bol silný atribút nie iba zloženého spolkového štátu, ale dokonca aj unitarizmu. Územie uhorského kráľovstva nebolo týmto oddelením úplne samostatné územie iba tohto štátu, ako to vyplýva z pojmu nezávislého štátu. Bolo súčasťou jednotného štátneho územia habsburského cisárstva.

Podľa vtedy platného medzinárodného práva prevládala v teórii i v praxi zásada, že „jedine a výlučne uznaním sa štát stáva medzinárodnou osobou a subjektom medzinárodného práva“.⁵⁶ Uhorské kráľovstvo ako konštitučná monarchia, štát s obnovenou vnútornou suverenitou, nebolo uznané žiadnym starším vtedy jestvujúcim štátom, ani mlčky, ani výslovne. Nebolo uznané žiadnym štátom, ani susedným, ani iným európskym. Fakticky uhorský štát jestvoval potenciálne ako možná medzinárodnoprávna osoba. V roku 1867 sa Uhorsko nestalo členom vtedajšej rodiny národov (medzinárodného spoločenstva podľa

slovníka 19. storočia), teda nestalo sa subjektom medzinárodného práva (nenadobudol ani spôsobilosť byť subjektom, ani spôsobilosť na medzinárodnoprávne úkony – konanie).

Zhrnújúco konštatujeme: Od roku 1849 do roku 1867 – do platnosti a účinnosti dohody o vyrovnaní, súčasťou ktorej bola aj medzinárodná dohoda o vyrovnaní, ktorou sa konštituovalo dualistické habsburské súštie, ktoré sa ex post interpretovalo a prezentovalo ako reálna únia – Uhorsko nenadobudlo status osoby medzinárodného práva, nestalo sa a nebolo jeho subjektom. Maďarský (uhorský) štát nebol subjektom medzinárodného práva, minimálne od roku 1849 (kedy dočasne prestal mať atribúty štátu vôbec), ako štát bol čiastočne reštituovaný v r. 1861 a nenadobudol tieto atribúty ani obnovením uhorskej marcovej ústavy (bratislavskej) v r. 1848, ani v celom období dualistického súštie, najmä preto, že štátne územie Uhorska nepatrilo do jeho výlučnej suverenity, ale bolo nerozdeliteľnou a nedielnou súčasťou habsburskej ríše.

Nejestvovanie, nepriznanie či absencia medzinárodnoprávnej subjektivity uhorského kráľovstva aj v 18.⁵⁷ a 19.⁵⁸ storočí nezakladajú, ale znemožňujú, či vylučujú reálnosť tvrdenia, že Uhorsko nepretržite medzinárodnoprávne jestvovalo. Nie je to ani v súlade so záverom o stálosti a trvalosti maďarského štátu, ako sa o tom tvrdí v zákone č. I Maďarskej republiky z roku 2000. Naopak, preukázateľne vyvracia tento záver ako nezodpovedajúci historickej pravde.

Maďarský (uhorský) štát nebol subjektom medzinárodného práva už od roku 1723, kedy sa vtedy habsburské trojštátie stalo reálnou úniou a kumulovalo tým medzinárodnoprávnu subjektivitu trojice týchto štátov. Právne predpoklady pre nadobudnutie postavenia osoby medzinárodného práva mal uhorský štát od 11. apríla 1848, kedy kráľ udelil sankciu marcovým konštitučným zákonom od roku 1849. Panovník si však podržal právo vyhlasovať vojnu a uzatvárať mier a prijímať zásadné rozhodnutia. Marcové konštitučné zákony (bratislavska ústava z r. 1848) nezakazovali Uhorsku uskutočňovať vlastnú zahraničnú politiku alebo ovplyvňovať zahraničnú politiku cisárstva prostredníctvom ministra pre styk s dvorom. Podľa A. Kontlera nejednoznačnosť konštitučných zákonov v otázke zahraničnej politiky (spolu so záležitosťami o financiách a o mlčaní o armáde) vohnali Uhorsko do vojny proti Rakúsku.⁵⁹ Zosadením habsburskej dynastie, vyhlásením nezávislosti Uhorska 14. apríla 1849 v Debrecíne, maďarská revolúcia kulminovala. Nádeje L. Kossutha na medzinárodné uznanie sa nenaplnili⁶⁰. Revolučný nehabsburský uhorský štát, Maďarská republika, nebola diplomaticky uznaná a nenadobudla medzinárodnoprávnu subjektivitu. Uhorský štát nenadobudol tento atribút ani obnovením uhorskej ústavy v r. 1867 (v prohabsbursky zmenenej podobe), ani v celom období dualistického súštie.

III. Zánik Uhorska rozpadom a ustanovenie maďarského štátu

Uhorsko ako jeden z dvoch štátov dualistického habsburského mocnárstva, ktoré vo vzájomnom zväzku tvorili reálnu úniu s názvom Rakúsko-Uhorsko, mohol nadobudnúť medzinárodnoprávnu subjektivitu do konca I. svetovej vojny dvomi spôsobmi:

1. rozviazaním reálnej únie s Rakúskom, jej anulovaním, vypovedaním, resp. vystúpením z nej:

Rozviazanie reálnej únie jej vypovedaním bolo jednou z právnych možností zániku dualistickej monarchie. Myšlienky na národnú nezávislosť v Uhorsku sa prejavovali vo

vleklých rokovaníach s panovníkom v roku 1905. Známe však aj to, že vo Viedni sa v tom čase vytvoril aj plán začať vojenskú okupáciu Uhorska. V apríli 1906 viedli rokovania k uzavretiu zmluvy o „novom vyrovnaní“. Kríza sa však skončila v nezmenenej podobe systému dualizmu.⁶¹

Zreteľné úsilie o zánik reálnej únie rakúsko-uhorskej ríše a o jej premenu na personálnu úniu vyvinula v septembri a v októbri 1918 už aj prakticky celá maďarská stranícko-politická elita v uhorskom parlamente.⁶² Odmietala federalizáciu habsburskej ríše, ako ju navrhol cisár a kráľ Karol v manifeste (16. 10. 1918), odmietala aj povolenie jazykových práv a národno-územnú autonómiu. Za dosiahnuteľné považovala táto vládna, tzv. historická trieda dovŕšenie maďarizácie, teda dovŕšenie štátom organizovanej a vedenej národnej asimilácie nemaďarských národov a národností Uhorska (dosiahnutie homogénneho maďarského národného štátu). Svoju mocenskú, ekonomickú a politickú domináciu považovala za bezpečnejšiu separovaním sa od nacionalizmom (sebaurčením národov), liberalizmom a socializmom rozglejovaného Predlitavska – „rozviazaním“ reálnej únie s ním. Nepripustením federácie na národno-územnom základe na území Hungárie chcela panujúca moc zachovať územnú integritu kráľovstva, unitárny štát s jedným už nie iba politickým, ale aj etnickým národom.

Zrušenie reálnej únie ako aktuálne právne politikum pre Zalitavsko ohlásil ministerský predseda Uhorska Wekerle v uhorskom sneme, a to v deň vydania manifestu cisára Karola o federalizácii ríše, t. j. 16. októbra 1918. Oznámil, že vzhľadom k tomu, že Rakúsko sa chce federalizovať, je treba anulovať zákon o vyrovnaní a že Uhorsko a Rakúsko budú spojené iba vo forme personálnej únie.⁶³ Hoci sa manifest cisára o federalizácii nevzťahoval na Uhorsko a zdôrazňoval, že sa bude realizovať pri zachovaní územnej integrity Uhorska, ministerský predseda Zaitavská v uhorskej snemovni vyhlásil, že teraz je treba vrátiť sa k pragmatickej sankcii z roku 1723 a zaviesť zase personálnu úniu medzi Uhorskom a ostatnými časťami monarchie.⁶⁴

K výslovnému, formálne kvalifikovanému právnomu úkonu o rozviazaní reálnej únie zo strany Uhorska však v celom tomto období nedošlo. Rakúsko-Uhorsko sa tak nezmenilo na personálnu úniu. Až do svojich posledných dní právneho a faktického jestvovania si zachovalo podobu dualistického súštitia, dvoch štátov spojených do zväzku štátov vo forme reálnej únie.

Cisár Karol ako uhorský kráľ ešte po poslednom zasadaní uhorského snemu (22. októbra 1918) menoval premiéra a ministrov, ktorí mu skladali prísahu a ktorých prepúšťal z úradu.⁶⁵ Dňa 30. októbra 1918 menoval cisár Karol ako uhorský kráľ za ministerského predsedu Uhorska grófa M. Károlyiho. Ústavnoprávne sa tak stalo v rámci ešte jestvujúcej dualistickej monarchie a reálnej únie.⁶⁶ Najvyššie rakúske velenie na základe plných mocí udelených cisárom a kráľom uzatvorilo dňa 3. novembra 1918 prímerie za celú ríšu. Spoločné ministerstvo zahraničných záležitostí Rakúsko-Uhorska trvalo až do konca prvej dekády novembra 1918. Zástupcovia reálnej únie, resp. dualistickej monarchie rokovali až do tohto času vo Švajčiarsku o prípravách k mieru v mene celého mocárstva.⁶⁷

2. zrušením nielen reálnej, ale aj personálnej únie s Rakúskom a vyhlásením samostatnosti a nezávislosti Uhorska:

Na poslednom zasadaní uhorského snemu 22. októbra 1918 poslanec gróf M. Károlyi zdôvodňoval svoju legislatívnu predlohu o nezávislosti Uhorska. Predniesol pritom tiež

požiadavku, aby nezávislosť Uhorska bola vyslovená zákonom; aby jeden z členov novej vlády bol menovaný za uhorského ministra zahraničných vecí (spoločné rakúsko-uhorské ministerstvo zahraničných vecí malo podľa jeho návrhu prestať pôsobiť); aby sa vojna ihneď ukončila a uhorské vojsko sa ihneď dopravilo späť do krajiny; aby bolo podriadené uhorskému ministrovi pre honvédov; aby kráľ v tejto kritickej dobe prišiel do Budapešti. Prijatie týchto návrhov, ich legislatívne vyjadrenie a realizácia by znamenali ústavnoprávnu premenu Uhorska na nezávislý štát a ďalej ustanovenie Uhorska ako faktickej medzinárodnej osoby.

Všetky tieto návrhy však uhorská snemovňa väčšinou hlasov zamietla.⁶⁸ Uhorsko sa nepremenilo, neustanovilo na nezávislé uhorské kráľovstvo s faktickou medzinárodnoprávnou subjektivitou (s panovníkom z habsburskej dynastie).

Uhorský snem 22. októbra 1918 však prijal iné uznesenie, ktorého realizácia sa stala materiálnym prameňom zániku ríše. Bolo to rozhodnutie o stiahnutí uhorských vojenských útvarov na územie Uhorska. V egoizme sebazáchovy – vystúpením Uhorska zo spoločnej cisárskej a kráľovskej armády – sa zrútil taliansky front a vzápätí nasledovalo celkové vojenské zrušenie ríše,⁶⁹ aktivizácia národno-politických a sociálnych síl, úplný rozpad rakúsko-uhorskej ríše celkovo, ako aj jej častí, rakúskeho cisárstva a uhorského kráľovstva, v priebehu mesiaca (v rozpätí od polovice októbra do polovice novembra 1918). Bolo to uznesenie snemovne, ktoré svojimi dôsledkami viedlo k faktickému zániku habsburského mocnárstva, k zániku reálnej únie, ako aj k zániku oboch dualistických štátov ich rozpadom (*dismembratio*)⁷⁰. Dôsledky tohto rozhodnutia sa s politicko-ústavnou relevanciou prejavovali až v posledných dňoch októbra a začiatkom novembra 1918.

Deň po svojom vymenovaní cisárom za uhorského ministerského predsedu (doobeda 31. októbra 1918) požiadal M. Karolyi kráľa telefonicky, aby ho zbavil (oslobodil) od prísahy. Cisár a kráľ Karol zbavil premiéra a celú vládu prísahy toho istého dňa, t. j. 1. novembra 1918. Ústavnoprávne bola prísaha, zloženie sľubu predsedu vlády do rúk panovníka, právnym úkonom *conditio sine qua non*. Oslobodenie od prísahy malo mať relevanciu rozvázovacej podmienky s následkom straty legality zastávania tejto funkcie. Panovník však predsedu vlády, ktorý bol oslobodený od prísahy, z tejto funkcie neuvolnil (neprepustil).

Samotný M. Karolyi si tento dvojstranný úkon, svoju žiadosť o zbavenie prísahy a jej vyhovenie panovníkom, vyložil inakšie. Možno povedať ústavnoprávne „revolučne“, podľa platného právneho stavu protiústavne, ale podľa vznikajúceho práva právotvorne. Celý právny kontext jeho konania dostáva ďalšie rozmery v súvislosti s tým, že ešte ten istý deň, kedy požiadal o oslobodenie od prísahy a kedy oslobodenie získal, telefonoval znovu, tentoraz popoludní, cisárovi a kráľovi Karolovi a žiadal ho, aby sa vzdal trónu, t. j. trónu uhorského kráľa. Cisár a kráľ Karol túto požiadavku odmietol – odmietol vtedy svoju abdikáciu z trónu.⁷¹ Uhorské kráľovstvo nestratilo tak týmto dňom (1. 11. 1918) svoju hlavu štátu abdikácnym úkonom kráľa. Mal kráľ naďalej, po týchto ústavnoprávnych úkonoch, realizovaných aj odmietnutých, reálne prerogatívy v Uhorsku vo vzťahu k vláde? Bola vláda M. Károlyiho ešte ústavnoprávne kabinetom kráľa? Menila sa na samostatnú vládu ustanovujúceho sa nezávislého štátu?

Z hľadiska želania premiéra sa menila na vládu stále uhorského štátu osamostatňujúceho sa z dualistického zväzku, na vládu už úplne nie kráľovstva, a ešte nie republiky. Ďalej však na vládu už nie celistvého Uhorska z hľadiska územia, obyvateľstva a štátnej

moci, ale na vládu rozpadajúceho sa Uhorska, meniaceho sa na Maďarsko – aj v dôsledku toho, že sa od územia zanikajúceho uhorského štátu odčlenili územia, na ktorých ich obyvateľstvo ustanovovalo nové štáty: kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, Československo, Poľsko a Rumunsko. Bol to objektívny proces rozpadu Uhorska, ktorý M. Karolyi a jeho vláda subjektívne odmietali akceptovať, trvajúc na právnej existencii Uhorska a jeho územnej integrite.

Predseda vlády K. Mihály požiadala o oslobodenie od prísahy vernosti uhorskému kráľovi a oslobodený bol.⁷² Legitimita premiéra jeho vlády sa zakladala na vôli revolučného ľudu Budapešti, na revolúcii z 30.–31. októbra 1918, ústavne-politicky na Národnej rade. V súlade s požiadavkami revolúcie zložili K. Mihály a jeho nová vláda prísahu do rúk zástupcu uhorského kráľa arcivojvodu Jozefa Habsburského. Bol to krok od dualizmu k nezávislosti, nie však už k nezávislosti Uhorska, ale k vytvoreniu nezávislého Maďarska.⁷³ Česká historička E. Irmanová datuje rozhodné udalosti a ich právne dôsledky takto: „31. 10. 1918 zvíťazila revolúcia v Budapešti. Moc prevzala Národná rada, ktorá okamžite vyhlásila nezávislosť Uhorska a jej odtrhnutie od Viedne.“⁷⁴ Bola to však iba deklarácia orgánu, ktorý ani z hľadiska platného ústavného práva, ani ani z hľadiska revolučného ústavného práva nemal k takýmto právnym krokom kompetenciu ani politickú vôľu.⁷⁵ Ďalšie udalosti prispeli k riešeniu formy štátu, štátneho zriadenia a vzťahu k Rakúsku. Na žiadosť rakúskeho dočasného národného zhromaždenia cisár Karol I. podpísal 11. novembra 1918 vyhlásenie, v ktorom sa zriekol uplatňovania panovníckych práv v Rakúsku, vzdal sa trónu ako rakúsky cisár, nie však ako kráľ uhorský. Dňa 12. novembra 1918 štátna rada a národné zhromaždenie zhodne vyhlásili republiku s názvom Nemecké Rakúsko.⁷⁶

V Uhorsku ukončil 16. novembra 1918 svoju činnosť starý uhorský parlament a delegáti „rozšírenej Veľkej Národnej rady vyhlásili nezávislosť Maďarska, oznámili abdikáciu kráľa a slávnostne proklamovali ‚samostatnú ľudovú republiku‘, nezávislú na všetkých ostatných krajinách.“⁷⁷

Ako popísať a z právneho hľadiska zhodnotiť vývoj situácie v Uhorsku, ako právne zhodnotiť udalosti, úkony činiteľov legálnych podľa platného právneho poriadku a ako hodnotiť úkony a udalosti, ktoré vyplynuli z činnosti revolučného ľudu, v období od ustanovenia vlády M. Karolyiho?

Český medzinárodný právnik L. Rašín vyriešil tento problém tak, že za dátum zániku Rakúsko-Uhorska označil deň 12. novembra 1918, „kedy v rakúskej polovici, z ktorej zostávajú v tej dobe iba alpské krajiny, bola vyhlásená republika a kedy sa tiež Karol vzdal trónu ako cisár. Tým fakticky došlo ku zrušeniu reálnej únie medzi Rakúskom a Uhorskom, z ktorých sa stali dva samostatné štáty. Na území, ktoré zostalo z rakúskej polovice ríše, bola vyhlásená republika a Karol, vzdávajúc sa trónu rakúskeho cisára, zostal kráľom uhorským až do vyhlásenia republiky v Uhorsku, t. j. do 16. novembra.“⁷⁸ V prospech takéhoto riešenia je viacero závažných argumentov. Polemizovať možno však s hodnotením, či abdikácia cisára mala konštitutívny účinok na zánik monarchie, alebo iba deklarovala či potvrdzovala jej zánik rozpadom. (!) Mohlo v tomto všeobecnom, nezadržateľnom a všeobsiahlom rozpade dôjsť k rozviazaniu reálnej únie tým spôsobom a s tými následkami, že by členské štáty akoby obnovili svoju suverenitu navonok a nadobudli medzinárodnoprávnu subjektivitu? V mene celej reálnej únie, s následkami pre obe jej súčasť, uzavrela rakúsko-uhorská ríša 3. novembra 1918 prímerie s víťaznou Dohodou. Reálna únia a jej oba štáty tým boli podrobené medzinárodnoprávnemu režimu prímeria,

aj s adekvátnym obmedzením spôsobilosti právne konať (resp. s právom konať iba tak, aby sa pripravilo podpísanie mierovej dohody, najmä nekonať v rozpore s vôľou Dohody). Za tohto medzinárodnoprávneho postavenia habsburského súštitia nemožno prijať záver, že územným obmedzením mocnárstva o rakúsku polovicu ríše, abdikáciou cisára a vyhlásením Rakúskej republiky nastali dve z toho vyplývajúce právne skutočnosti: a) zrušenie reálnej únie medzi Rakúskom a Uhorskom, b) následné ustanovenie oboch týchto častí za samostatné štáty, a teda aj za subjekty medzinárodného práva. Zastávame stanovisko, že ani jeden z týchto štátov nenadobudol medzinárodnoprávnu subjektivitu, ktorá by bola odvodená a ktorá by súčasne bola pokračujúcou (kontinuálnou) s rakúsko-uhorskou reálnou úniou. Rakúsko-Uhorsko ako ríša bola v rozklade svojho teritoriálne-personálneho substrátu, verejnej moci (štátneho aparátu). Rušila sa tým fakticky reálna únia a súčasne zanikalo habsburské mocnárstvo a jeho dualistické štátne útvary. Vyhlasované štátne útvary na národno-územných častiach ríše sa stávali, príp. nestávali subjektmi medzinárodného práva a nadobúdali alebo nenadobúdali suverenitu dovnútra (a najmä navonok) nie podľa vyhlásení doterajších, resp. novovznikajúcich politicky-štátnych orgánov, ale v rozhodujúcej miere – možno povedať výlučne – v závislosti od vôle víťazných spojeneckých mocností. Uznanie alebo neuznanie útvaru za štát (navonok) s úplnou, alebo neúplnou suverenitou (rozsahom jej obmedzenia) sa riešilo v zmluvách o prímerí.

Pravdivý je záver, že „ak dôjde k uvoľneniu tejto (reálnej) únie, potom členské štáty sú znovu dotknuté, pretože sa zase stávajú osobitnými medzinárodnými osobami“.⁷⁹ Reálna únia, rakúsko-uhorské mocnárstvo, nebola rozviazaná jednostranným alebo dvojstranným súhlasným prejavom vôle. Usilovali sa o to maďarské politické strany v uhorskej snemovni, ohlasoval to v nej aj uhorský premiér. Ich úsilie zostalo však na úrovni politických prejavov, nikdy nedosiahlo stupeň a právnu relevanciu právneho úkonu uhorského štátu, s ktorou by platné medzinárodné právo spájalo vypovedanie, zrušenie reálnej únie. Z vôle uhorského parlamentu nebol realizovaný ústavnoprávny a medzinárodnoprávny postup, ktorý by viedol k vzniku medzinárodnoprávnej osobnosti Uhorska. Abdikácia rakúskeho cisára a vyhlásenie rakúskej republiky samo osebe by mohlo znamenať „faktické zrušenie reálnej únie“ medzi Rakúskom a Uhorskom. V konkrétnych historických podmienkach neskorej jesene roku 1918 to však nebolo iba zrušenie reálnej únie, ale zánik dualistického súštitia a rovnako zánik reálnej únie v dôsledku veľkých historických procesov, ktoré mali relevanciu materiálneho prameňa práva a ktoré vyúsťovali do jednotlivých úkonov národno-politických pospolitostí, konštituujuúcich sa do štátov, resp. pripájajúcich sa k štátom jestvujúcim. Všetko to sa konalo pod určitým stupňom vplyvu Dohody, ktorý mal rozhodujúci význam z hľadiska uznania zániku medzinárodnoprávnych osobností alebo ustanovenia nových subjektov medzinárodného práva.

Maďarský historik L. Kontler popísal tieto udalosti a ich právne účinky takto: „V prvej polovici októbra (1918) už mali všetky národy svoje národné výbory, ktoré vyhlásili nezávislosť, a tento krok teraz oficiálne potvrdila Dohoda; 11. októbra monarchiu opustili Poliaci, medzi 28. a 31. októbrom Česi, Slováci, Chorváti a Rusíni, nasledovaní 20. novembra (1918) Rumunmi. Teraz tiež dočasné zhromaždenie vo Viedni vyhlásilo nezávislosť Rakúska.“⁸⁰ V týchto veľkých dejinných pohyboch sa rúcal starý svet. Vytváralo sa aj nové spoločenstvo štátov, vytváral sa aj nový medzinárodný poriadok, nové medzinárodné právo. Potom, ako sa v tomto období fakticky, v dôsledku revolúcie, zrušila reálna únia Rakúsko-Uhorska, zanikla jej zložená medzinárodnoprávna subjektivita a neobnovila sa, ani

sa nevytvorila právna subjektivita rakúskeho cisárstva ani uhorského kráľovstva, pretože tieto útvary (rakúske cisárstvo, ako aj uhorské kráľovstvo) zanikli rozpadom ešte predtým, skôr ako mohli túto spôsobilosť (resp. subjektivitu) prijať.

Medzinárodnoprávnu subjektivitu nenadobudli ani štáty, v ktorých sa objektívne (bez ohľadu na ich želanie, vôľu byť identickými pokračovateľmi právnej osobnosti týchto častí mocnárstva, alebo byť úplne novými štátmi, dištancujúcimi sa od subjektivity habsburskej ríše – prípad rakúskeho cisárstva) organizovali dovtedy panujúce národy oboch častí starej monarchie na územných rezíduách ich monarchistických útvarov, nenadobudli ju ani Rakúska republika, ani „Maďarská ľudová republika“ (stále tvrdiaci o sebe, že je „uhorská“). Nenadobudli medzinárodnoprávnu subjektivitu odvodenú od zaniknutej reálnej únie. Rakúska delegácia na mierovej konferencii v máji 1919 v Paríži sa na rozdiel od maďarskej usilovala predstaviť novú republiku ako nástupnícky štát, bez väzby na podunajskú monarchiu,⁸¹ dokonca aj právne sa od habsburského mocnárstva dištancovať.⁸²

Štáty Dohody (osobitne Francúzsko, Veľká Británia, Spojené štáty, Taliansko) vopred, už v čase vojny (jún–október 1918), uznali nielen právo jednotlivých národov na sebaurčenie, na oddelenie sa či na odtrhnutie; uznali ich zahraničné národno-štátne reprezentácie ako spojenecké, vojuvedúce národy, za vlády de facto; medzinárodnoprávne ich uznali za štáty v procese zrodu (*in nasciture*) a napokon ich uznali s podmienkou ich konštituovania na domácom území v súlade s vôľou ich národov.

Vo vzťahu k Rakúsku a Maďarsku však zaujali stanovisko, že ich nezávislosť nezoberú na vedomie. Podľa znenia nóty francúzskeho ministerstva zahraničných vecí z 22. októbra 1918 neodopieralo Francúzsko uznať iba maďarskú vládu, ale konštatovalo, že nebola uznaná ani existencia maďarského štátu.⁸³ Francúzske stanovisko korešponduje s našimi závermi, resp. ich potvrdzuje: Uhorsko ako štát tvoriaci s Rakúskom reálnu úniu nebol pred rakúsko-uhorským vyrovnaním uznaný medzinárodným spoločenstvom za osobitnú medzinárodnú osobnosť, nebol považovaný za štát ani pre prípad zániku reálnej únie, či už dohodou členov, alebo faktickým zánikom. Stanovisko Francúzska ďalej potvrdzovalo, že medzinárodnoprávnu subjektivitu malo pred I. svetovou vojnou i v čase jej ukončenia iba Rakúsko-Uhorsko ako celok, ako reálna únia. Dohoda preto odmietala uzatvoriť separátne prímerie s Rakúskom či Uhorskom (reálne a nezvratne sa meniacim na Maďarsko). Stanovisko Francúzska, že existencia maďarského štátu nie je medzinárodnoprávne uznaná, platilo aj po revolučných udalostiach 30.–31. novembra 1918 v Budapešti. Medzinárodnoprávne nejestvovala, nebol s konštitutívnymi účinkami uznaná ani maďarská vláda v Budapešti, ani maďarský štát, ktorý sa vyčleňoval z územia už zanikajúceho Uhorska.

Spojenci v Paríži po astrovej revolúcii v Budapešti vydali „zákaz uzatvoriť osobitné prímerie so samostatnou maďarskou vládou. Dokument bolo treba v každom prípade podpísať s monarchiou, [...] dokiaľ monarchia vôbec existuje [...]“.⁸⁴ Prímerie bolo podpísané 3. novembra 1918 v Padove a týkalo sa celého Rakúsko-Uhorska, vzťahovalo sa teda aj na Maďarsko.

Od polovice októbra 1918 do polovice novembra 1918 vyhlásili už všetky národy Uhorska aj Rakúska svoju nezávislosť (najmä medzi 28. a 31. októbrom 1918). Svojimi relevantnými medzinárodnoprávnymi úkonmi v prípade Československa a Poľska ich potvrdili ako štáty mocnosti Dohody. V Budapešti bola ustanovená a moci sa ujala koalíčná vláda Maďarskej národnej rady na čele s M. Károlyim.

V týchto geopolitických a medzinárodnoprávných podmienkach a realitách vytvorená vláda M. Károlyiho nebola už vládou uhorskou, ale vládou maďarskou. Maďarskou bola aj vzhľadom na zdroj svojho právne-politického postavenia, ktorý sa odvodzoval od vôle obyvateľstva žijúceho mimo území nových štátov uznaných Dohodou.⁸⁵ Pravda je, že táto garnitúra ešte nevedela a ani vytrvalo nechcela vedieť o tom, že je vládou už maďarského štátu.

O skutočnosti, o realite geopolitickej a medzinárodnej, sa maďarská Károlyiho vláda presvedčila ešte do konca roku 1918, a to pri vojenských a diplomatických rokovaniach, ako aj po ozbrojených kolíziách a ultimátach. Vzťahovali sa na:

- a) uzavretie belehradského prímeria (13. 11. 1918);
- b) status územia Slovenska a jeho hranice;
- c) prijatie tzv. prvej (24. 12. 1918) a druhej (20. 3. 1919) Vixovej nóty.

Belehradské prímerie, podpísané francúzskym generálom F. d'Espereym a predsedom uhorskej (už vlastne maďarskej) vlády M. Károlyim, bolo uznané mocnosťami Dohody za právne irelevantný dokument – iba za faktickú, nie právnu dohodu. Právne platila dohoda o prímerí z Padovy (3. novembra 1918), podpísaná ešte reálnou úniou. Maďarská vláda, ktorej predseda podpísal túto dohodu, bola v tomto kontexte kvalifikovaná ako „miestny úrad“, resp. lokálna autorita.⁸⁶ Spolu s neoprávnenými signatármi tejto faktickej dohody bez právnej subjektivity⁸⁷ právna nulita belehradskej konvencie vyplývala aj z toho, že odporovala podmienkam padovského prímeria. Maďarská vláda bola vyzvaná na ústup maďarského vojska z územia, ktoré neprávom obsadila.⁸⁸

Očakávanie maďarského premiéra, že o štátnych hraniciach sa bude rokovať až na mierovej konferencii, nemali právnu oporu. Podľa platného právneho stavu na mierovej konferencii sa mohlo a malo rokovať iba o detailnom vymedzení hraníc.⁸⁹

Tak sa maďarská vláda, potom čo podnikla diplomatické manévry a po nich vojenské konflikty už na území cudzieho štátu, spojeneckého štátu Dohody, musela diplomatickou nótou dozvedieť, že už nie je uhorskou, ale maďarskou vládou, že uhorský štát zanikol, že nejestvuje jeho štátne územie, ale maďarské štátne územie, obývané nie uhorským národom, ale maďarským národom, že Slovensko nie je severným Uhorskom, Félvidékom ani Tótországhom, ale súčasťou ČSR.

Maďarská vláda mohla naďalej spravovať iba tie časti Uhorska, ktoré doteraz neboli uznané za samostatné štáty. Maďarská vláda nebola povinná uznávať tento právny stav iba do doby, dokedy bola s Dohodou vo vojne. Avšak len čo zložila zbrane, prosila o prímerie a prijala ho a podrobila sa medzinárodnoprávnym rozhodnutiam, ktoré Dohoda právoplatne urobila ohľadom uznania Československa, Rumunska, kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov a ich štátneho územia. Rezumujúco z toho vyplývalo, že starý uhorský štát už vôbec prestal existovať. Zistenie o zániku starého uhorského štátu vyvodzovala československá nóta konkrétne zo spôsobu vyhlásenia Maďarskej republiky, ktorá bola ustanovená iba z vôle maďarského obyvateľstva, resp. národa: „[...] novú republiku vyhlásili Maďari sami bez účasti a súhlasu zástupcov druhých (národov).“⁹⁰

Maďarská ľudová republika po 16. 11. 1918 nemohla stavať oficiálne na doktríne právnej kontinuity uhorského štátu. Víťazné mocnosti medzinárodne neuznávali Maďarskú ľudovú republiku ani ako pokračovateľku rakúsko-uhorskej ríše, ani ako nový subjekt medzinárodného práva.⁹¹

Maďarská ľudová republika (Károlyiho, 16. 11. – 20. 3. 1919), ako aj Maďarská republika rád (21. 3. – 1. 8. 1919) prevzali doktrínu a realizovali politiku obrany, zachovania

a udržania územnej integrity Maďarska (v hraniciach Uhorska). V tejto dimenzii vstúpili a v podstate (do určitej miery) vystupovali ako právne kontinuálne štáty, s právne jestvujúcim štátnym územím a štátnymi hranicami. V atribútoch forma štátu, forma vlády, štátny režim, podstata štátnej moci boli v porovnaní s uhorským kráľovstvom diskontinuitnými (inými, novými) štátnymi útvarmi. (MRR prijala aj Ústavu MRR a význam štátnych hraníc relativizovala vzhľadom na víziu svetovej proletárskej revolúcie, budúceho svetového zväzku sovietskych republík). Vlády a štátne režimy tohto typu mocnosti Dohody neuznali. Nový maďarský štát bol medzinárodnoprávne uznaný až po uplynutí celých dvanástich mesiacov od vyhlásenia Maďarskej ľudovej republiky, viac ako štyri mesiace po tom, ako sa odstránili nielen opatrenia z obdobia republiky rád, ale aj hlavné výdobytky demokratickej revolúcie, ktoré sa týkali občianskych slobôd a sociálnej politiky.⁹²

Parižska mierová konferencia s medzinárodnoprávnou relevanciou uznala za vládu maďarského štátu až vládu národného zjednotenia v novembri 1919.⁹³ 1. decembra 1919 bola tejto už medzinárodnoprávne uznanej maďarskej vláde doručená pozvánka na mierovú konferenciu.⁹⁴ Maďarský štát až týmito právnymi úkonmi štátov Dohody nadobudol medzinárodnoprávnu subjektivitu. Spôsobilosť maďarského štátu aj samostatne právne konať v medzinárodných vzťahoch sa menila a rozširovala po podpise Trianonskej mierovej zmluvy, po jej ratifikácii (15. 11. 1920). Po prijatí do Spoločnosti národov dňa 18. 9. 1922 sa Maďarsko (po prijatí zákona o detronizácii Habsburgovcov a po odovzdaní Burgenlandu Rakúska v novembri 1921) začlenilo do medzinárodného spoločenstva.⁹⁵

Záver

K obnove maďarskej (podľa vôle vtedajšieho zákonodarcu „uhorskej“) ústavnosti došlo až po parlamentných voľbách (16. január 1920); vytvorený parlament (február 1920) prijal „zákonný článok I, o obnovení ústavnosti a dočasnom usporiadaní výkonu právomoci hlavy štátu“. 1. marca 1920 vyhlásil maďarský parlament Maďarsko za kráľovstvo na čele s regentom M. Horthym. Monarchizmus znamenal pre vtedajší maďarský parlament, pre vtedajšie dve rozhodujúce mocensko-politické skupiny – a to pre monarchistov a „prívržencov slobodnej voľby“ (kráľa) –, historickú kontinuitu nového režimu a legálnosť maďarského nároku na krajiny svätoštefanskej koruny.⁹⁶

Zákonný článok I/1920 tieto politické konštanty nového štátneho režimu vyjadril v ustanoveniach zákona. Dal im formu práva a povýšil ich na najvyššiu štátnu vôľu. Republikánske obdobie od 16. 11. 1918 do 7. 8. 1919 bolo vyhlásené za obdobie, v ktorom bol „znemožnený výkon najvyššej štátnej moci za riadnych ústavných podmienok“. Obnovil, resp. reštituoval sa tým právny poriadok z monarchistického obdobia uhorského štátu. Nebola to však obnova typu *restitutio in integrum statu quo ante*. Zákonný článok čl. XII z roku 1867, o úprave spoločných záležitostí Rakúska a Uhorska (teda o vyrovaní), bol vyhlásený za zákon, ktorý stratil účinnosť (§ 11). Bolo to ustanovenie deklaratórneho, konštatujúceho významu, potvrdzujúceho zánik reálnej únie aj ďalších štátoprávnych, príp. medzinárodných zväzkov maďarského štátu s rakúskym štátom. Zákonný článok ďalej ústavnoprávne potvrdil právny zánik pragmatickej sankcie (jej ustanovenie o nedeliteľnosti a nerozlučiteľnosti území).

Z ustanovenia o strate účinnosti zákonného článku XII z roku 1867, o vyrovaní, vyvodzoval maďarský zákonodarcu v § 11 zákonného článku I z r. 1920 právnu konzek-

veniu, že sa tým „slobodné rozhodovanie prameniace z prastarej nezávislosti maďarského štátu za týchto pomerov úplne obnovilo“.

Ustanoveniami zákonného článku I z roku 1920 tak vznikol v skutočnosti kvalitatívne nový, úplne iný štát (z hľadiska etnického zloženia obyvateľstva, štátneho územia a štátnej moci), ako štát obdobia dualizmu; neindetický s Uhorskom ani ústavnoprávne (platil iný základný zákon), ani medzinárodnoprávne (uhorský štát nemal medzinárodnoprávnu suverenitu, maďarský štát bol medzinárodnoprávne uznaný a nadobudol právo uzatvárať medzinárodné zmluvy a nadväzovať diplomatické styky). Nový národný maďarský štát sa vyhlásil za štát starý, za štát právne totožný s uhorským štátom, nie však právne identický s uhorským kráľovstvom z obdobia dualizmu, ale za právne identický dokonca s údajným „prastarým nezávislým maďarským štátom“. Po potvrdení zákonnej neúčinnosti pragmatickej sankcie z r. 1723 to mohol byť iba uhorský štát spred tohto dátumu, ktorý nebol v reálnej, ale iba v personálnej únii troch štátov pod habsburským žezlom. Podľa ustanovení zákonného čl. I z r. 1920 sa touto právnickou virtuozitou maďarské kráľovstvo uzákonilo za právneho pokračovateľa (právneho kontinuanta) prastareho maďarského štátu. Podľa formulácie ustanovení spomienkových zákonov (z r. 2000 a 2010) môžeme napísať „tisícročného maďarského štátu“. Ďalšie ustanovenie zo zákonného čl. I. z r. 1920, o „úplnom obnovení slobodného rozhodovania prameniaceho z prastarej nezávislosti maďarského štátu“, korešponduje s ustanoveniami Základného zákona Maďarska z 25. apríla 2011, o „výdobytkoch našej historickej ústavy“.⁹⁷ Celkovú rekonštrukciu tejto právnej reštaurácie kompletizujú ďalšie dve ustanovenia: a) o tom, že „neuznávame pozastavenie našej historickej ústavy z dôvodu cudzej okupácie“ (preambula), b) o tom, že Maďarsko prišlo o štátne sebaurčenie 19. marca 1944 a 2. mája 1990 bolo opätovne nastolené – znamená to nasledovné: právna kontinuita maďarského štátu v tejto konštrukcii sa nadviazaním súčasného maďarského štátu po 2. 5. 1990 na maďarský štát zo dňa a pred dňom 19. marca 1944 obnovila. Pretrhnutá či prestrihnutá právna niť nepretržitého právneho jestvovania maďarského štátu sa týmito ustanoveniami Základného zákona Maďarska, prijatého 25. apríla 2011, spojila, akoby pevne zviazala s medzivojnovým, potrianonským maďarským štátom. A potrianonský maďarský štát vytvoril inú analogickú konštrukciu obnovenia pretrhnutej nite právnej kontinuity maďarského štátu, a to prijatím zákonného článku I z r. 1920, podľa ktorého sa tento štát spojil s maďarským (uhorským) štátom spred roku 1723, ktorý v tom období disponoval „slobodným rozhodovaním, ktoré pramenilo z prastarej maďarskej nezávislosti“;⁹⁸ podľa terminológie Základného zákona Maďarska z r. 2011 môžeme napísať, že pramenilo z „výdobytkov maďarskej historickej ústavy“.

Zákonný článok č. I z roku 1920 prijal maďarské národné zhromaždenie, „zvolené vo všetkých častiach krajiny, kde to nepriateľská okupácia neznemožnila“ (preambula). Nepochybné v tomto znení maďarský zákonodarec vyjadril svoj právny názor, že maďarské kráľovstvo, ktorého ústavnosť uvedený zákon obnovoval, je teritoriálne totožné so štátnym územím uhorského štátu, ktoré ďalej nepretržite právne jestvuje a je totožné s maďarským kráľovstvom. Do tohto znenia bolo takto zahrnuté aj právo na obnovu, na reštituovanie suverenity maďarského štátu na týchto „štátnych územiach jestvujúceho uhorského štátu“. Skonštruoval sa tak právny nárok (legalita) maďarských požiadaviek na krajiny svätoštesfanskej koruny.

Realita právna, geopolitická, územná a národno-štátna sa takouto fiktívnou právnickou konštrukciou uzákoňovala ako nelegálna a nelegitímna a želanie sa vyjadrovalo

a zaodievalo do talára zákona. Do ustanovenia maďarského zákonného článku I z roku 1920 sa tým artikulovala historicko-právna legenda – juristický uhorský a svätostefan-
ský mýtus.

Poznámky

- 1 „Pri príležitosti tisícročia založenia štátu dvíha Maďarsko svätú korunu na vhodné miesto a z Národného múzea ju premiestni pod ochranu parlamentu zastupujúceho celý národ. Preto parlament s ohľadom na založenie štátu svätým Štefanom a obrovský historický význam svätej koruny konštituuje nasledovný zákon: [...]“ Zákon I z roku 2000 „O spomienke na založenie štátu svätým Štefanom a o svätej korune“.
- 2 „S osobitnou pýchou sa hovorí v uhorskej vede o 1000-ročnej ústavnosti uhorskej, alebo aspoň o 1000-ročnom štáte uhorskom. Nebol by dobrým Maďarom, kto by to stále neopakoval. A predsa aká je v tom historická lož! Ešte ani po porážke na lešských poliach roku 955 neprestali Maďari kočovať a až za sv. Štefana začali viesť život aspoň čiastočne usadlý, a to ešte len po veľkom a prísnom donucovaní kráľovom. [...] Obrátenie celého maďarského národa na kresťanskú vieru trvalo asi 10 generácií, nejakých 300 rokov (približne od roku 900 do roku 1200). Za tú dobu sa začlenili bývalí kočovníci aspoň formálne do európskeho spôsobu života. Ten istý feudalizmus, ktorý bol základom štátneho zriadenia v západnej Európe, sa ujal aj v Uhorsku [...] Súčasne s pokrstením arpádovskej dynastie mali ku dvoru prístup nielen kresťanskí veľmoži maďarského pôvodu, ale aj cudzieho, medzi nimi na poprednom mieste asi Slováci.“ KADLEC, K.: „Maďari a Československá republika. (Styky v minulosti a prítomnosti.) Praha 1919, s. 4 a 13. Dr. Karel Kadlec, profesor slovenských právnických dejín na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej. Por. RAUSCHER, R.: Slovenský právni historik. (K šedesiatym narodeninám prof. Dra. Karla Kadleca.) Právny obzor, ročník VIII, 1925, s. 136–138.
- 3 „Milenárna slávnosť má pred Európou manifestovať, že uhorský štát bol a je národným maďarským štátom. [...] Európa sa má predstaviť, že nemaďarské národy Uhorska asimilovali sa Maďarmi v toľkej miere, že svoje podmanenie pred tisíc rokmi oslavujú ako sviatok radosti. Európe sa má predstaviť, že Uhorsko prostredníctvom panujúceho kmeňa urobilo v kultúre nesmierne pokroky, že je všade blahobyt a bohatstvo, ačkoľvek práve protiva toho pravde zodpovedá.“ In: Ohradenie sa Rumunov, Srbov a Slovákov proti miléniovej slávnosti. Budapešť, 30. apríla 1896. Cit. podľa: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava 1998, s. 377–378.
„Takto vykonštruované a štátom sankcionované historické poznanie sa využilo aj v legislatíve: bola uzákonená maďarizácia všetkých miestnych názvov, ľudia boli nútení pomadařčovať si mená osobné i priezviská. Vykonával sa administratívny a trestný postih vodcov nemaďarských národov.“ KONTLER, L.: Dějiny Maďarska. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, s. 268.
- 4 Možno vysloviť hypotézu, že ide o legislatívnu produkciu maďarského parlamentu v odvetví historiografie analogického typu a významu, ako sú zákony ČSFR, ČR a SR, a to zákon č. 480/1991 Zb., zákon Parlamentu ČR č. 198/1993 Sb., zákon NR SR č. 125/1996 Z. z., o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického režimu. Za zločinecké organizácie zákonodarcu uznal výslovne KSC a nepriamo aj odbory, organizácie mládeže a jej zložky, vrátane pionierov. Ďalej zákon celé obdobie od 25. 2. 1948 do 31. 12. 1989 uzákonil za obdobie neslobody. Vtedy bolo treba riešiť problém právnej relevancie týchto noriem. Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze publikovanom pod číslom 14/1994 Sb. kvalifikoval úvodnú preambulu, ustanovenia § 1–4 zákona č. 198/1993 Sb. Českej republiky, tak, že ide „o vyjadrenie politickej vôle programovej povahy, vôle zistenej v určitej dobe a za určitej konštelácie síl v parlamente“. Inými slovami: Zákon a jeho ustanovenia nie sú podľa Ústavného súdu ČR všeobecne záväzné, nemajú ani povahu a význam „všeobecnej vôle“. Nepredstavujú ani na zákon povýšenú vôľu štátu. Vyjadrujú iba názor parlamentu, a pritom nie názor zastupiteľského zboru ako inštitúcie ako orgánu, ale vyjadrujú iba mienku tých poslancov, ktorí za tento zákon hlasovali, resp. mienku uznášaniaischnepnej väčšiny parlamentu. Sú výrazom názoru poslancov, a to poslancov v zložení, v dobe a v stave, keď bol takýto zákon prijatý. Nezaväzujú ani historikov, ani publicistov, ani iné osoby pri hodnotení tohto obdobia. Majú obdobnú podobu ako napríklad zákon z obdobia prvej ČSR o zásluhách T. G. Masaryka o štát. Per analogiam, spomienkové zákony maďarského parlamentu nemajú právnu záväznosť, majú deklaratívnu relevanciu. Vyjadrujú iba názor členov maďarského parlamentu v danom zložení a v danej dobe, kedy zaň hlasovali. Poznamenať však treba, že v Maďarsku ani samotný najvyšší zákonodarný orgán, ani maďarský Ústavný súd neuviedli výslovne pri svojej tvorbe práva (zákonodarný orgán) ani pri nachádzaní práva (Ústavný súd), že v maďarskej legislatíve jestvuje takáto osobitná kategória zákonov, ktoré nemajú právnu relevanciu ústavného ani obyčajného zákona. Vzhľadom na to vznikajú pochybnosti o ich právnej povahe a právnej sile, resp. názor, že sú to zákony s nedefinovanou právnou relevanciou.
- 5 „Dňa 31. 10. 1918 zvíťazila revolúcia v Budapešti. Moc prevzala Národná rada, ktorá okamžite vyhlásila nezávislosť Uhorska a jeho odtrhnutie od Viedne. [...] Dňa 16. novembra 1918 starý parlament ukončil svoju činnosť a delegáti rozšírenej Veľkej Národnej rady vyhlásili nezávislosť Maďarska, oznámili abdikáciu kráľa a slávnostne proklamovali samostatnú ľudovú republiku, nezávislú na všetkých ostatných krajinách.“ (Výraz „ľudová republika“, používaný v rokoch 1918–1919, v skutočnosti znamenal iba označenie pre repub-

- liku bez akéhokol'vek prívlastku. Za používaním slova „ľudový“ [népi] sa vedľa úmyslu prejavit' revolučné nadšenie skrývala i snaha odlíšiť sa od tých, ktorí požadovali socialistickú republiku.) IRMANOVÁ, E.: Maďarsko a versailleský mírový systém. (albis international) Ústí nad Labem, 2002, s. 82 a 86.
- 6 „Vládu vytvoril kresťanskosocialistický politik Károly Huszár. Zastúpení v nej boli aj predstavitelia sociálnych a buržoáznych demokratov. Hlavnou úlohou vlády národného zjednotenia [tiež „národnej koncentrácie“ – pozn. J. B.] bolo zabezpečiť verejný poriadok a zákonnosť a v čo možno najbližšom termíne usporiadať voľby. Novú vládu potom uznala parížska mierová konferencia a vyzvala ju, aby poslala svojho poverenca do Paríža. Tým predstaviteľ mierovej konferencie [anglický diplomat George Clerk – pozn. J. B.] mohol svoju misiu skončiť. Formálne tak splnil svoju úlohu, pretože vznikla Dohoda požadovaná vládou.“ Tamže, s. 137–138. Právne to bol úkon relevancie medzinárodnoprávného uznania vlády, resp. maďarského štátu.
- 7 „Voľby do maďarského parlamentu sa konali 25. a 26. januára 1920. Nový jednokomorový parlament, ktorý vzišiel z volieb, sa prvýkrát zišiel v slávnostnej atmosfére 16. februára 1920. Parlament potom na svojej schôdzi 20. februára 1920 prijal zákon 1920 I, o „obnovení ústavnosti a dočasnom usporiadaní výkonu právomoci hlavy štátu“, vlastne základný zákon nového politického systému nového a národného maďarského štátu. Voľby regenta (ríšskeho správcu), resp. hlavy štátu sa konali 1. marca 1920. Národné zhromaždenie s veľkou prevahou zvolilo do funkcie ríšskeho správcu Maďarska Miklósa Horthyho.“ Tamže, s. 139.
- 8 Zákonný článok I § 17z roku 1920, o obnovení ústavnosti a o dočasnom usporiadaní výkonu najvyššej štátnej moci.
- 9 „Sme hrdí na to, že náš kráľ svätý Štefan pred tisícmi rokov položil maďarský štát na pevné základy a našu vlasť urobil súčasťou kresťanskej Európy.“ (Preambula, druhý odsek.)
- 10 „Sľubujeme, že zachováme duchovnú a duševnú jednotu nášho národa, ktorá sa v strastiach minulého storočia rozpadla na kúsky.“ (Preambula, v poradí siedmy odsek.)
- 11 „Rešpektujeme vymoženosti našej historickej ústavy a svätú korunu, ktorá stelesňuje ústavnoprávnú kontinuitu Maďarska a národnú jednotu. Neuznávame suspendovanie našej historickej ústavy ako dôsledok cudzích okupácií.“ (Preambula, v poradí odsek 19 a prvá veta odseku 20.)
- 12 „Podľa zák. článku III sa Uhorsko štátoprávne konštituovalo ako nezávislý štát s vlastnou nezávislou uhorskou vládou a ministrami, s vlastným uhorským zákonodarným snemom, panovníkom a jeho zástupcom – palatínom. Panovník mal vyhradené právo navrhovať, potvrdzovať a vyhlasovať zákony, zvolávať, odročovať a rozpúšťať snem ap. Okrem vojenskej oblasti (celá monarchia mala spoločnú armádu) bola jeho vládna moc v Uhorsku značne obmedzená. [...] Podľa zák. čl. IV bolo volebné právo do dolnej snemovne viazané na majetkový cenzus [...]. Uhorsko bolo konštituované ako národný maďarský štát [...].“ Encyklopédia Slovenska III. Bratislava 1979, s. 493, heslo „marcové konštitučné zákony“.
- 13 „Politická moc uhorských stavov po szatmárskom mieri v roku 1711 prudko klesla. Stavovská ústava bola síce formálne potvrdená, ale táto okolnosť nijako neprekážala faktickému zavádzaniu absolutistickej moci.“ MALÝ, K. – ŠIVÁK, F.: Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918. Bratislava, Obzor 1992, s. 196.
- 14 „Satumarským mierom (tiež Satmárskym mierom) sa skončila séria stavovských povstaní, uhorská šľachta si ním obhájila feudálnostavovskú ústavu i svoje výsady a Habsburgovci posilnili svoje postavenie na uhorskom tróne.“ Encyklopédia Slovenska V. Bratislava 1981, s. 199.
- 15 „[...] každý Maďar sa dnes môže hrdlo a sebedovome hlásiť k našej prvej, rozumnej a prirodzenej ústave z 9. storočia. Súčasná vzdelanejšie a št'astnejšie národy Európy sa podobnou národnou tradíciou a občianskou ústavou nemôžu pochváliť.“ In: Dejiny Maďarska s osobitným zreteľom na rozvoj vzdelávania a život ľudí 1864, zhrnuté do štúdie DALOŠ, G.: Národné mýty. V r. 1998. Cit. podľa: LENDVAI, P.: Maďari. (Vít'azstva a prehry.) Bratislava, Kalligram 2011, s. 19–20.
- 16 O vážnej porade siedmich náčelníkov, o slobodnej voľbe a spoločnej dohode ich siedmich, o zložení pohanským spôsobom právoplatnej prísahy svojmu vodcovi a príkazcovi, o piatich ustanoveniach tejto prísahy. Por. Kronika anonymného notára kráľa Bela. (Gesta Hungarorum.). (Prel. V. Múcska.) Bratislava, Rak 2000, s. 43–44.
- 16 Prvou písanou a Národným zhromaždením prijatou ústavou bola Ústava Maďarskej ľudovej republiky z r. 1949 (ktorou sa skončila platnosť tzv. tisícročnej nepísanej ústavy); bola novelizovaná 19. 4. 1972. Zákonný čl. I/ 1972 prijal jednotný text Ústavy MLR. Význačovala sa striedanosťou v použití slov charakterizujúcich daný stav i ciele („zabezpečuje ďalší pokrok na ceste k socializmu“), odrážala opatrnú reformnú ekonomickú i politickú situáciu vtedajšieho maďarského vedenia. Na rozdiel od Československa, NDR, Bulharska, Rumunska a Juhoslávie sa neprijala nová, tzv. „socialistická ústava“. Neprijal sa ani prívlastok „socialistický“ do pomenovania štátu, ustanovenia o „rozvinutom socializme“ ako ďalšom ciele štátu ani o prechode k všeludovému socialistickému štátu. S derogáciami totalitných ustanovení, s pluralistickými a demokratickými článkami platila aj po r. 1989, ale bola zmenená v rozsahu asi 80 percent. Dňa 23. októbra 1989 bola Ústava MLR (v znení zák. čl. I/1972) zmenená. Štát sa premenoval na Maďarskú republiku. Obnovil sa maďarský predsociálny štátny znak. Základný zákon Maďarska z r. 2011 vyhlásil v preambule („Národné krédo“) túto „komunistickú ústavu“ za neplatnú, za ústavu, ktorú „neuznávame“, pretože bola základom tyranskej vlády. (K údajom o ústave: KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 425). BEŇA, J.: Moderné dejiny štátu a práva krajín strednej a východnej Európy I. Bratislava, Univerzita Komenského 1992, s. 81, 92, 93, 115–116.

- 17 „My, 25. apríla 2010 zvolení poslanci Národného zhromaždenia, s vedomím svojej zodpovednosti pred Bohom a človekom, využívajúc svoju ústavodarnú moc, podľa hore uvedeného ustanovujeme prvý jednotný Základný zákon Maďarska.“ (Záverečné ustanovenie zákona.)
- 18 V úvodzovkách sú uvedené termíny, pojmy, ktoré použil maďarský zákonodarcu v Základnom zákone Maďarska, prijatom v apríli 2011.
- 19 „Keďže ide o zmierenie dvoch princípov – osobného (spoločný panovník) a vecného (spoločné záležitosti) –, niekedy hovoríme, že súštiebie bolo kombináciou personálnej a reálnej únie.“ MALÝ, K. – SIVÁK, F.: Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918. Bratislava, Obzor 1992, s. 254.
Popri názoru, že „rša je reálnou úniou, bol vyslovený aj názor, že je spolkovým štátom alebo personálnou úniou“. TOMSA, B.: Právo mezinárodní I. Bratislava 1930, s. 109.
- „Jedná sa o to, či je štátom spolkovým (Bundestaat), či úniou reálnou, alebo len personálnou. O únii personálnej, ktorú by radi videli Maďari, nemožno ani hovoriť. Odporuje jej už pragmatická sankcia. Monarchia nie je však ani štátom spolkovým. Pretože k tomu by bolo treba, aby vedľa oboch štátov, z ktorých sa Rakúsko-Uhorsko skladá, bol nad nimi ešte osobitný nadriadený štát ústredný s ústredným zákonodarstvom, s ústrednou mocou výkonnou, s osobitným štátnym ľudom a s osobitným štátnym územím. Podľa uhorského zákonného článku 12 z r. 1867, ktorý rozhoduje, pretože je originálom [...] Nezostáva ako pokladať Rakúsko-Uhorsko za reálnu úniu, t. j. len za zväzok dvoch paralelne vedľa seba stojacích samostatných štátov, ktoré majú isté záležitosti spoločné, ktoré však nie sú podrobené žiadnej moci nejakého tretieho štátu ústredného (nadradeného).“ KADLEC, K.: Z ústavného vývoje habsburského mocnárství. Praha, J. Otto 1912, s. 97–98.
- 20 „[...] astrová revolúcia“, ktorá triumfovala 31. októbra (1918), kedy bol Károlyi menovaný premiérom.“ KONTLER, L., Dejiny Maďarska, s. 304. Poznámka v literatúre tiež používa prívlastok „*chryzantémová revolúcia*“, resp. „*revolúcia jemných kvetov*“.
- 21 „Reálna únia sama nie je štátom, ale iba úniou dvoch plne suverénnych štátov, ktoré spolu tvoria jedinu, ale zloženú medzinárodnú osobu“. OPPENHEIM, L.: Mezinárodní právo. Praha, Orbis 1924, s. 135–136.
- 22 „Bachov režim obnovil a uplatnil teóriu 17. storočia (Verwirkungstheorie), podľa ktorej v dôsledku ‚otvorenej vzbury a revolúcie‘ Uhorsko stratilo právo na vlastné ústavné zriadenie, a preto namiesto vlastnej uhorskej správy nastúpila správa zriadená ‚z milosti a suverénnej moci cisára‘.“ MALÝ, K. – SIVÁK, F., Dejiny štátu a práva, s. 298.
Tiež teória o „prepadnutých právach“ (VANĚČEK, V.: Dejiny štátu a práva v Československu do r. 1945. Praha, Orbis 1976, s. 321), resp. „metóda konfiškácií“ (Verwirkungstheorie), ktorá sa tak osvedčila v Čechách po roku 1620, bola teraz použitá tiež v Uhorsku: ozbrojeným povstaním proti svojmu vládcovi sa Maďari ‚pripravili‘ o svoje dávne ústavné privilégia, zakotvené medzi inými dôležitými zákonmi aj v pragmatickej sankcii z r. 1723. Preto mali byť po zásluže pohŕtení v monarchii a zdieľať osud rakúskych, českých, talianskych či haličských provincií, tzn. podliehať silne centralizovanej byrokratickej a vojenskej mašinérii.“ KONTLER, L., Dejiny Maďarska, s. 240.
- 23 „Konceptia Rakúska bez Uhorska bola tu už opustená a naopak bola plne uplatnená myšlienka jednotného štátneho celku habsburských dŕžav bez akýchkoľvek stôp federácie. Bola to prvá skutočná celorakúska ústava. Snahy po jednotnom habsburskom štáte ňou vyvrcholili. Poznala jediné spoločné rakúske štátne občianstvo („ršské“) a predpokladala jednotné colné a obchodné územie. ‚Korunné krajiny‘, z ktorých sa Rakúsko skladalo, boli podľa nej púhymi väčšími alebo menšími provinciami. [...] Podľa celorišskej ústavy z marca 1849 [...] sa staré zemské (krajinské) ústavy výslovne vyhlasovali za neplatné [...]“. „Po udusení revolúcie v Uhorsku r. 1849 bola cesta k budovaniu jednotného rakúskeho štátu zo všetkých troch doterajších štátnych celkov a iných habsburských dŕžav na čas celkom voľná.“ VANĚČEK, V., Dejiny štátu a práva, s. 318, 320–321.
- 24 „Po víťazstve nad maďarskou revolúciou stratilo Uhorsko ústavné výhody, ktoré získalo aprílovými zákonmi (1848), a zmizlo ako štát v jednotnom správnom celku habsburského súštiebia. Sedmohradsko so svojou vojenskou hranicou, Chorvátsko s Riekou a jej okolím, so Slavóniou a časťou saladského komitátu južne od rieky Mury (tzv. Medzímurie), boli oddelené od historického uhorského štátu a pretvorené na osobitné korunné krajiny.“ Macúrek, J.: Dejiny Maďarů a uhorského štátu. Praha, Melantrich 1934, s. 249.
- 25 „[...] znovuzriadenie vládných inštitúcií z doby pred rokom 1848 (v prípade Uhorska kancelárie a gubernia, teraz riadené konzervatívnymi aristokratmi) a legislatúry (uhorský snem a v dedičných krajinách krajinské snemy). Pritom však najdôležitejšie rozpočtové záležitosti mali byť ponechané v právomoci cisárskej rady a zahraničné a vojenské veci zase výhradne v právomoci cisára.“ KONTLER, L., Dejiny Maďarska, s. 249.
- 26 „O masových nepokojoch v Uhorsku z obdobia prelomu rokov 1860–1861 vzhľadom na ich rozmer sa hovorilo ako o ‚malej revolúcii‘. Hoci Deák a jeho stúpenci považovali (októbrový) diplom za neprijateľný a trvali na ‚platforme roku 1848‘, hodlali využiť politický priestor vytvorený obnovou legislatúry a žúp [...]“. Tamže.
- 27 „Vzniklo tu priamo pobúrenie. Popri Maďaroch, ktorí očakávali ďaleko prenikavejšiu reštitúciu svojho štátu, boli nespokojní najmä Česi, ktorým sa cesta k uznaniu historického štátneho práva koruny českej týmto usporiadaním úplne uzatvárala.“ VANĚČEK, V., Dejiny štátu a práva, s. 327.
- 28 Uhorský snem sa vďaka väčšine poslancov vedených F. Deákom obrátil na cisára s adresou (petíciou) zo dňa 5. apríla 1861: „[...] žiadala obnovenie zákonov z r. 1848, spojenie všetkých častí niekdajšieho uhorského štátu (Chorvátska i Sedmohradka) do jedného celku a zriadenie samostatnej uhorskej vlády. Keď panovník adresu uhorského snemu odmietol a vyhlásil, že Maďari aprílovú ústavu za revolúcie stratili, podal Deák

7. júla 1861 druhú adresu, štylizovanú v tom istom duchu ako prvú. František Jozef I. nemienil podľahnúť ani potom nátlaku Maďarov a uhorský snem rozpustil.“ Macúrek, J., *Dějiny Maďarů*, s. 254.
- 29 „Uhorský snem v r. 1861, obe jeho politické skupiny, mali rovnaký cieľ, dosiahnuť iba púhu, čistú personálnu úniu Uhorska s inými dŕžavami habsburského súštitia, a preto v žiadnom prípade nemienili nijakým spôsobom prísť k tomu, aby uhorský snem obosielal viedenský parlament“. Tamže.
- „F. Deák kládol dôraz na zákonný postup a sformuloval petíciu cisárovi, v ktorej z presne doložené interpretácie ústavného práva a ústavnej histórie vyvodzoval, že spojenie Uhorska a Rakúska nebolo nikdy „reálne“, ale vždy iba „personálne“, a preto nemôže byť základom uzmierenia žiadne skrátenie aprílových zákonov [pozn.: v slovenskej historiografii označovaných podľa mesiaca ich prijatia, ako marcových zákonov]. „Národ vytrvá,“ vyhlásil Deák, ak sa cisár bude zdráhať rešpektovať jeho odhodlanie brániť svoje zdedené ústavné slobody a zachovať ich potomstvu.“ KONTLER, L., *Dějiny Maďarska*, s. 250.
- 30 Schmerlingova ústava rakúskej monarchie, obnovujúci opäť centralizmus. (26. únor 1861). In: *Minulost našeho státu v dokumentech*. Praha, Svoboda 1971, s. 272n.
- 31 „V priebehu šesťdesiatich rokov rástla nespokojnosť tiež medzi Rakúšanmi. Nádeje vkladané do Schmerlingovho „konštitučného centralizmu“ sa nenaplnili: ríšsku radu nielen trvale bojkotovali Maďari a Chorváti, ale v roku 1863 ju ešte opustili Česi a Poliaci. Stalo sa tak k veľkému sklamaniu umiernené liberálnych rakúsko-nemeckých stredných vrstiev, ktoré začali chápať, že konštitucionalizmus nemôže byť vnútený a imperiálny, ale iba národný a založený na konsenze.“ KONTLER, L., *Dějiny Maďarska*, s. 252.
- 32 „Dňa 22. 8. 1861 František Jozef petíciu odmietol a uhorský snem rozpustil, načo Schmerling obnovil v krajine autokratický centralizmus. Dňa 5. novembra (1861) bola zrušená uhorská autonómia. Toto opatrenie bolo zamýšľané ako provizórium do doby, dokedy si Maďari neuvedomia, že nemajú inú možnosť ako vstúpiť do ríšskej rady. Za niekoľko rokov sa ukázalo ako provizórne z celkom iných dôvodov.“ Tamže, s. 250.
- 33 „Dvor rozpustil komitátne výbory, poveril správou stolíc kráľovských komisárov a do čele krajiny postavil generála M. Pálffyho, ktorý potlačil všetky opozičné prejavy a známky revolučného hnutia.“ MACÚREK, M., *Dějiny Maďarů*, s. 254.
- 34 „Februárová ústava vyhlasovala uskutočnenie zásad vytýčených v Októbrovom diplome, odlišovala postavenie uhorských a neuhorských krajín a presunula ťažisko zákonodarnej činnosti z krajských snemov do ríšskej rady, ktorá mala charakter parlamentu. Februárová ústava neodstránila úplne absolutizmus a nevyhlásila ani formálne základné občianske práva.“ Schmerlingova ústava rakúskej monarchie. (26. 2. 1861). In: *Minulost našeho státu v dokumentech*, s. 272.
- 35 KADLEC, K., *Z ústavného vývoje*, s. 80.
- 36 „Ani ostatné národnosti nevedeli jednotnú a dôslednú politiku. Niektoré sa držali práva historického, tzv. historicko-politických individualít, avšak iné národnosti dávali prednosť právu prirodzenému, princípu etnickému. Na tomto stanovisku stali národnosti slabšie, ktoré usilovali o národnostnú autonómiu, naproti tomu autonómiu teritoriálnu hájili národnosti opierajúce sa o princíp historický.“ Tamže, s. 79.
- 37 „[...] panovník dočasne pozastavil manifestom z 20. septembra 1865 účinnosť patentu (februárovú ústavu z r. 1861) a následne ho predložil zároveň s manifestom z 20. septembra 1865 (Októbrový diplom) ríšskemu snemu uhorskému, aby ich posúdil, o nich rokoval a prijal ich. Pre prípad, že by snem tieto ústavné listiny nemohol prijať, kráľ vyslovil očakávanie, že mu bude predložený aspoň taký pozmeňujúci návrh, ktorý by sa dal uviesť do súladu so životnými podmienkami mocnárstva. Nerozlučne s tým spojená bola revidícia, a, pokiaľ sa týka zmeny onej časti zákonov z r. 1848, ktoré sa týkali platnosti zemepanských práv a oboru pôsobnosti vlády. Ohľadly na mocenské postavenie ríše, na nedotknuteľnosť zemepanských práv a na slušné nároky ostatných krajín vylučujú vraj možnosť, aby zákony z roku 1848 bez zmeny vstúpili do platnosti. Snem mal teda zákony z r. 1848 podrobiť revízii a účelne ich pozmeniť.“ Tamže, s. 81–82.
- 38 „Ani uhorský snem už nebol neústupným. Pätnásťčlenný výbor snemu vypracoval v dňoch od 5. mája do 25. júna 1866 osnovu zákona, o ktorej sa potom radil 67-členný výbor uhorského snemu. [...] Nebol splnený sľub, že o dohovore s Uhorskom budú vypočuté ešte krajské snemy. Za chrbtám neuhorských národov došlo tak k prijatiu zákonného článku č. XII. z r. 1867, o spoločných veciach rakúsko-uhorských, čiže k tzv. vyrovnaniu rakúsko-uhorskému, ktorým bol vybavený starý ústavný spor medzi Maďarmi a dynastiou.“ Tamže, s. 366–367.
- 39 „Po skončení rakúsko-pruskej vojny sa uskutočnili rokovania medzi viedenskou vládou a zástupcami väčšiny uhorského snemu (prvé spoločné rokovania sa konali 21. a 25. augusta a 1. septembra 1866). Rakúske námietky boli obsiahnuté v kráľovskom reskripte zo 17. novembra 1866. Konferencie pokračovali v dňoch 9. a 10. januára 1867. Rakúska strana na nich predložila osnovu zákona o spoločných záležitostiach a ich ústavnom vybavovaní, schválenú panovníkom (skladala sa z 50 článkov). Výsledkom januárových porád bolo uznesenie o rade zmien a doplnkov uhorského elaborátu. Tie mal schváliť 67-členný výbor uhorského snemu. [...] po prijatí návrhu 67-členného výboru uhorským snemom mal byť kráľ korunovaný. To bolo dohodnuté na rakúskej strane – záväznosť dohovorov bola závislá podľa kancelára Beusta na schválení rakúskej ministerskej rady a samozrejme aj panovníka. O viedenských konferenciách sa nevedelo ani na uhorskom sneme ani v celej strane Deákovej. Preto boli podané zmeny a doplnky dojednané vo Viedni, dohodnuté v 67-členom výbore dňa 28. januára 1867 ako iniciatívne návrhy jednotlivých členov. Tak sa podarilo Deákovej strane viedenskú dohovoru vo výbore presadiť a dňa 6. februára 1867 došlo k „dobrodaniu“ (67-členného výboru) v záležitostiach spoločných pomerov.“ Tamže, s. 84.

- 40 „Uhorskú delegáciu, ktorá v januári a februári 1867 vyrokovala kompromis, viedol gróf G. Andrassy, ktorý mal plnú dôveru Deáka i maďarských liberálov, rovnako ako cisársko-kráľovského páru, hoci jeho meno bolo na zozname emigrantov popravených v neprítomnosti po porážke v roku 1849. Po návrate do Uhorska v roku 1857 bol gróf už skúseným politikom s inštinktívnym nadaním pre brilantnú improvizáciu. Potom, ako sa skončili prudké debaty o nutných úpravách často nejasných formulácií aprílových zákonov z roku 1848 [v slovenskej historiografii známych ako marcová ústava – bratislavská; pozn. aut.], bol 20. februára (1867) menovaný za uhorského ministerského predsedu. Popri ňom boli najvýznamnejšími členmi delegácie Eötvös, ktorý predstavoval kontinuitu s rokom 1848, a vtedy sa stal ministrom vyučovania a kultu medzinárodne známy finančný expert Menyhért Lónyay, ktorý prijal post ministerstva financií. V tretej parlamentnej uhorskej vláde boli zastúpení neurodzení liberáli, rovnako ako aristokratickí magnáti.“ KONTLER, L., *Dějiny Maďarska*, s. 253.
- 41 „Dňa 8. júna 1867 František Jozef I. zložil korunovačnú prísahu na pahorku, ktorý bol pre tento účel navrhovaný na pešťskej strane Reťazového mostu z prsti zobraanej zo všetkých kútov krajiny, a v chráme kráľa Mateja na budínskome hrade bol korunovaný za uhorského kráľa. O štyri dni neskôr potvrdil články kompromisu alebo vyrovnania s uhorským kráľovstvom. Zdalo sa, že vzdorovitý maďarský národ a autokratický vládca dospeli k zmiere.“ Tamže.
- 42 „Ako sa dalo očakávať, Kossuth bol jedným z mála, koho tento kompromis nechal chladným. V slávnom *Kassandrinom liste*, prvom z radu otvorených dopisov adresovaných „turínskym pustovníkom“, ktorý bol 26. mája 1867 publikovaný v peštianskom denníku Magyar Ujság, dokazoval, že Deákova politická dráha vyvrcholila zrieknutím sa uhorského nároku na samostatný štát práve vo chvíli, kedy kríza z roku 1866 vytvorila najpriaznivejšie podmienky k získaniu úplnej samostatnosti. Hradec Králové ukázal, že Rakúsko je rozpadajúcou sa mocnosťou držanou pohromade iba dynastiou, odsúdenou v epoche národných štátov k zániku. [...] Uhri stratili ‚vládu nad svojou budúcnosťou‘ a už nikdy nebudú schopné využiť stále častejšie sa objavujúcu príležitosť na získanie úplnej samostatnosti.“ Tamže, s. 253.
- 43 VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 342.
- 44 Por. KADLEC, K., *Z ústavného vývoje*, s. 86.
- 45 Aj pri písomnej forme uzatvorenia zmluvy nemusí byť zmluva spísaná na tej istej listine. Postačí napríklad aj výmena listov (dopisov). Za právotvorný základ zmluvy je považovaný konsenzus. Konsenzus znamená zhodu v základných otázkach alebo princípoch, zhodu, ktorá nevyklučuje rozdielnosť názorov v detailoch. Z právneho hľadiska ide o zmluvný súhlas, t. j. o zhodu prejavenej vôle účastníkov zmluvy o jej celom obsahu, prípadne aspoň o jej podstatných častiach. Por. *Slovník českého práva*. Praha, Linde 1995, s. 403, heslo „konsensus“; heslo „smlouva“, s. 990–991.
- 46 KADLEC, K., *Z ústavného vývoje*, s. 98.
- 47 „Uhorský zákonný článok 12 z r. 1867, ktorý rozhoduje, pretože je originálom, má znenie celkom iné [...] v rakúskom zákone z 21. decembra 1867 č. 146 r. z. sa hovorí o ríšskych polovicách, o zákonodarnom práve delegácií“. Tamže.
- 48 Tamže.
- 49 Citované podľa preambuly (prvý odsek) – zákonný článok I z roku 1920, o obnovení ústavnosti a o dočasnom usporiadaní výkonu najvyššej štátnej moci.
- 50 VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 341.
- 51 Spoločnými (unijnými) orgánmi, ktoré realizovali jednotné vystupovanie reálnej únie v medzinárodných vzťahov, boli: osoba panovníka, spoločný minister zahraničia, spoloční diplomatickí a konzulárni zástupci. Rakúsko-Uhorsko bolo typom reálnej únie, v ktorej medzinárodnopráva subjektivita unionovaných štátov bola úplne zlikvidovaná.
- 52 Por. OPPENHEIM, L., *Mezinárodní právo*, s. 136.
- 53 TOMSA, B., *Právo mezinárodní*, s. 108–109.
- 54 Nedeliteľnosť územia habsburskej ríše prijal uhorský snem zákonným článkom č. II z roku 1723, o nepretržitom kráľovskom nástupníctve ženskej línie vznešeného rakúskeho rodu. O jeho najposvätejšej kráľovskej Výsosti vo svätej korune Uhorska a častiach oddávna k nemu pripojených v pomerne zložitej štylizácii znenia paragrafu 7: „[...] a mimo (Nemecka) ležiach a spolu s Uhorskom a s ním spojenými časťami, krajinami a džzavami podľa tohto práva a poriadku, nerozdeliteľne a neoddeliteľne, spoločne aj jednotlivito, i v dedične držaných iných svojich krajinách a džzavách [...]“. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. VIII. (Nový pohľad na svet.) Bratislava, Literárne a informačne centrum 2007, dokument č. 5, s. 33.
- 55 „Východiskom dohody mala byť pragmatická sankcia, ktorou sa zaručila Uhorsku ústavná samostatnosť, avšak súčasne bola proklamovaná aj nedielnosť (nedeliteľnosť) všetkých častí monarchie.“ *Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu (1848–1945)*, (1848–1918). Bratislava 1971, s. 160.
- 56 „Štát je a stáva sa medzinárodnou osobou len a len výlučne uznaním. Niet pochybností, že existencia štátu je nezávislá na uznaní. Medzinárodné právo netvrdí, že štát neexistuje, dokedy nie je uznaný, ale neberie to na vedomosť pred jeho uznaním. Jedine a výlučne uznaním sa štát stáva medzinárodnou osobou a subjektom medzinárodného práva.“ OPPENHEIM, L., *Mezinárodní právo*, s. 119.
- 57 „Namiesto únie personálne, ktorá tu bola už od r. 1526, vznikala tu únia reálna. Bolo to stále viacej stránok politického a štátneho života, ktoré boli spoločné týmto štátom a krajinám, najmä medzinárodné styky, vojenstvo, financie atď.“ VANĚČEK, V., *Dějiny státu a práva*, s. 228.
- „Priatím pragmatickej sankcie bola uskutočnená najväčšia túžba dynastie. Krajiny spojených troch štátov sa stali nedielnym a nerozlučným celkom nie už len preto, že to tak chcela dynastie, ale že to bolo zároveň

- vôľou všetkých politických národov sústredených pod ich žezlom. Vratká, náhodilá únia personálna, ktorá kedykoľvek mohla prestať, premenila sa teraz na úniu nutnú a trvalú, opierajúcu sa o základný zákon štátny. Spoločným zväzkom medzi všetkými tromi štátmi monarchie nebola už len osoba toho-ktorého panovníka, alebo záležitosť trónneho práva. Z únie personálnej sa teraz stala únia reálna. [...] Pragmatická sankcia prinášala so sebou dôležité dôsledky, ktoré z reálnej únie pôvodne dost' voľnej robili úniu užšiu. [...] A tak sa došlo od spoločných záležitostí vojenských aj k spoločným financiám. Rozumie sa, že z pragmatickej sankcie vyplývala tiež rovnaká politika zahraničná a spoločnosť' vecí zahraničných. Z tohto hľadiska došlo roku 1867 k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu [...] Zahraničné záležitosti (o ktorej nemali stavy organizované v jednotlivých krajinách záujem) boli teda odborom, ktorý viedol panovník' temer úplne samostatne. Vplyv stavov sa stenčoval na hlas iba poradný.“ KADLEC, K., Z ústavného vývoje, s. 30–31, 33.
- 58 „Rakúsko-Uhorsko sa stalo reálnou úniou r. 1723“. OPPENHEIM, L., Mezinárodní právo, s. 136. Za právnú skutočnosť, ktorou bola ustanovená táto reálna únia, pokladá autor pragmatickú sankciu. V tejto učebnici autor pokračuje takto. „Roku 1849 Uhorsko bolo spojené s Rakúskom, ale r. 1867 sa Uhorsko stalo znovu osobitným suverénnym štátom a reálna únia bola obnovená. Cisár a kráľ' boli oprávnení vypovedať vojnu, uzatvárať mier, uzatvárať spolky a iné zmluvy a vysielat', ako aj prijímať tých istých diplomatických zástupcov za oba štáty. S pádom rakúsko-uhorskej ríše r. 1918 zanikla únia.“ Tamže.
- Je to konštatácia uznávaného medzinárodného právnika, v diele, v učebnici, ktorá bola preložená do českého jazyka podľa tretieho vydania z roku 1920. Považuje sa za učebnicu, ktorá vytvorila jeden z viacerých vedeckých systémov výkladu medzinárodného práva na svete a jeho výučby v Európe. „L. Oppenheim, ktorý pôsobil na univerzitách švajčiarskych, tiež na univerzitách anglických, dokázal veľmi šťastným spôsobom zlíčiť' prednosti právnických vedeckých metód obvyklých na pevnine s prednosťami podstatne odchylných metód, obvyklých v oblasti práva angloamerického.“ (Predhovor k českému vydaniu. Praha 1924, s. VI.)
- 59 KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 226 a 228.
- 60 „[...] frankfurtský snem už bol rozpustený, Prusko, hlavný super Rakúska, nechcelo zatiaľ konfrontáciu s Rakúskom a anglický minister zahraničia Palmerston oznámil vyslancovi uhorského parlamentu, že Uhorsko pozná ako súčasť habsburskej ríše', ktorej existencia je uholným kameňom britskej politiky rovnováhy síl. Nikto neprotestoval, keď cár Mikuláš I. vyhlásil ruskú intervenciu na pomoc Rakúsku v uhorskej vojne o nezávislosť'. „Skončíte to na najskôr,“ povedal vraj Palmerston ruskému veľvyslancovi v Londýne.“ Tamže, s. 234.
- 61 Tamže, s. 272–273.
- 62 „Na začiatku októbra 1918 sa jednou z hlavných diskusných otázok medzi rozličnými skupinami maďarských konzervatívnych a liberálnych politikov stala forma zväzku štátov, otázka, či má byť zachovaný dualistický systém, alebo či má byť nahradený personálnou úniou. Do popredia sa dostala personálna únia, čiže predvojnová požiadavka Strany nezávislosti. Politici z Andrásyho strany a tiež stále viacej členov Tiszovej strany, ktorí personálnu úniu predtým zavrhovali, ju teraz začali presadzovať', pretože takto zachránia svoj systém pred rozpadom. Károlyiho strana požadovala okrem personálnej únie tiež rozšírenie demokratických slobôd a zásadu, aby národnosti mohli slobodne používať materský jazyk. Radikálna strana Oszkára Jászóho išla ešte ďalej a zdôrazňovala nutnosť' premeny uhorského štátu na štát federatívny.“ Erényi, T. – Zsilák, A.: Dějiny maďarského revolučného hnutí. (Přel. A. Rossová.) Praha, Svoboda 1974, s. 138–139.
- 63 Por. IRMANOVÁ, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 80.
- „G. Andrásy, posledný minister zahraničných vecí monarchie, sa obával, že federalizácia Rakúska vo chvíli porážky spôsobí jeho zrútenie [...], a radil (začiatkom októbra 1918) cisárovi, aby sa nedotýkal štátoprávnej formy monarchie pred uzatvorením mieru, a podobne sa vyslovili proti federalizmu všetci uhorskí štátnici, okrem Károlyiho. Premiér Wekerle, keď sa rokovalo o vydaní onoho cisárskeho manifestu, [...] žiadal neústupne, aby sa do neho pojala klauzula o nedotknuteľnosti (integrite) štátneho územia uhorského. Hoci bolo zjavné, že sa tým účinok a význam manifestom vopred zmarí, vynútil si Wekerle prijatie tejto požiadavky hrozbou, že by zastavil dodávanie potravín z Uhorska do Rakúska.“ KROFTA, K.: Konec starého Uherska. Bratislava 1924, s. 388–389.
- 64 Por. KROFTA, K., Konec starého Uherska, s. 395.
- 65 Dňa 23. októbra 1918 došlo k prijatiu demisie tretieho Wekerleho kabinetu, ktorý vykonával funkciu v stave *in demisionis* do 31. októbra 1918. Cisár poveril zostavením vlády grófa J. Hadika, ktorý vládu aj zostavil, avšak už nasledujúci deň podal demisiu. „Astrová“ revolúcia v Budapešti v dňoch 28.–31. októbra 1918 zvrátila pôvodnú vôľu cisára Karola ako uhorského kráľa. Štrajky, obrovské a búrlivé demonštrácie s ozbrojenými stretmi, obsadenie verejných budov, nádraží a telefónnej ústredne a prechod väčšiny vojakov na stranu demonštrantov presadili vôľu revolučného ľudu. Por. RAŠÍN, L.: Vznik a uznaní Československej republiky. Praha 1926, s. 220; KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 304.
- 66 „Palatín, arciknieža Jozef prijíma 31. októbra 1918 grófa Karolyiho a odporúča telefonicky cisárovi jeho menovanie ministerským predsedom, cisár Karol menuje telefonicky grófa Karolyiho ministerským predsedom a rovnakým spôsobom prijíma jeho prisahu. Ostatné úrady, najmä ministerstvo zahraničných záležitostí, úradujú ďalej.“ RAŠÍN, L., Vznik a uznaní, s. 220.
- 67 „V tej istej dobe (1. novembra 1918) odcestovalo do Švajčiarska posolstvo zložené z baróna Franza, grófa Mensdorfa a princa Windischgrätzta, ktoré až do 7. novembra vyjednávalo prostredníctvom anglického a francúzskeho vyslanectva v Berne o príprave k mieru v mene celého mocnárstva. Do tej doby tiež trvá spoločné rakúsko-uhorské ministerstvo zahraničných vecí.“ Tamže.

- 68 KROFTA, K., Konec starého Uherska, s. 396.
- 69 „Uhorská poslanecká snemovňa dňa 22. októbra 1918 vyslovila sa jednomyselne pre požiadavku, aby uhorské vojenské zbory boli povolané do vlasti. Uhorsko vystúpilo zo spoločnej armády a tým zrušilo jeden z podstatných článkov vyrovnania patriacich do spoločných záležitostí únie. Odvolanie uhorských vojenských jednotiek z tirolského frontu malo za následok, resp. sa rovnalo prelomeniu tirolského frontu, s následnou vojenskou katastrofou.“ KROFTA, K., Konec starého Uherska, s. 396.
- 70 „Štát môže zaniknúť tým, že sa r o z p a d n e na niekoľko častí (dismembratio). Tieto časti sa potom buď konštituuju ako samostatné štáty, alebo sa pripoja k štátom už existujúcim.“ POTOČNÝ, M.: Mezinárodné právo verejné. Praha, Orbis 1973, s. 179.
- 71 Por. RAŠÍN, L., Vznik a uznání, s. 220.
- 72 „Dňa 1. novembra (1918) aranzuje Karolyi v Budapešti ‚revolúciu‘ a žiada cisára, aby ho oslobodil od prisahy. Karol oslobodzuje ministerstvo prisahy [...]“. Tamže.
- 73 V monografii L. Kontlera Dějiny Maďarska, a to v časti „Panovníci a hlavy štátov, ministerskí predsedovia“, je M. Károlyi zaradený do prehladnej časti už nie uhorských ministerských predsedov, ale je uvedený ako v poradí prvý „maďarský ministerský predseda“ – v období od 31. októbra 1918 do 8. januára 1919. Ďalej je menovaný ako „hlava maďarského štátu“: Mihály Károlyi, gróf (1875–1955), 11. január 1918 – 21. marec 1919. Por. KONTLER, L., s. 525–526.
- 74 IRMANOVÁ, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 82.
- 75 „Forma štátu nebola zatiaľ určená. Jeho hlavou i naďalej zostával kráľ, ministerský predseda však neskladal prisahu do jeho rúk. Štát nemal zatiaľ ani zákonodarný zbor, pretože poslaneckú komoru zvolenú v posledných parlamentných voľbách z roku 1910 volilo podľa vtedajšieho mimoriadne obmedzeného volebného práva len 6 % obyvateľstva, a preto jej zvolenie bolo z politických dôvodov celkom nemožné. Národná rada sa bránila vyhlásiť sa za dočasné národné zhromaždenie a rozhodnúť o forme štátu. Károlyi považoval za primeranejšie, aby republiku a detronizáciu Habsburgov vyhlásil až novo zvolený parlament. Tak to tiež 10. novembra 1918 vyhlásil pred zhromaždenými davmi, ktoré ho prevolávali ako prezidenta: ‚Nechceme, aby vyhlásenie republiky a voľba prezidenta sa odohrali ako puč.‘“ Tamže, s. 85.
- 76 Dějiny Rakouska. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002, s. 474.
- 77 Tamže, s. 86.
- 78 RAŠÍN, L., Vznik a uznání, s. 221. (Poznámka o autorovi: L. Rašín napísal túto monografiu ako právnik internacionalista – medzinárodné právo.) Bol synom A. Rašina, významného českého politika, ktorý skoncipoval text návrhu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o vzniku Československa.
- 79 OPPENHEIM, L., s. 25.
- 80 KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 300.
- 81 Dějiny Rakouska. Praha, LN 2003, s. 475.
- 82 „Toto revolučné ustanovenie (Nemeckého Rakúska) zrušilo všetku právnu kontinuitu republika Nemeckého Rakúska so starou rakúskou monarchiou. Republika rakúska je s rakúskou monarchiou rovnako málo totožná ako ktorýkoľvek z ostatných nástupníckych štátov.“ KELSEN, H.: Rakouská spolková ústava. Časopis pro právní a státní vědu, 1921, s. 7.
- 83 „V súvislosti s Maďarskom 22. októbra 1918 potom konštatovalo: ‚Pretože právne nebola uznaná existencia maďarského štátu, žiadne partikulárne prímerie s ním nemôže byť uzatvorené.‘“ IRMANOVÁ, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 142.
- 84 Tamže, s. 144.
- 85 „Článok 17. Prímeria môže sa teda vzťahovať len na tie časti Uhorska, ktoré doteraz nie sú uznané za samostatné štáty. [...] Nie je teda argumentácia článku 3 a 17 pre Československú republiku a slovenské územie nijako záväznou, pretože sa nemôže týkať tých častí Uhorska, ktoré už k Uhorsku podľa rozhodnutí našich spojencov nepatria. Okrem toho starý štát uhorský vôbec prestal existovať, pretože novú republiku vyhlásili Maďari sami bez účasti a súhlasu zástupcov druhých národností, najmä tiež Slovákov; maďarskými voľbami zvolených Maďarov ovšem ani my, ani nikto iný nemôže uznávať za zástupcov Slovákov.“ Nóta – stanovisko predsedu vlády Karla Kramára ku Károlyiho výkladu belehradského prímeria a vpadu maďarského vojska na Slovensko. (Praha 20. novembra 1918). In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. II. Bratislava 1998, s. 51–52.
- 86 „So zreteľom k tomu, že gróf Károlyi chcel vyvodzovať nesprávne dôsledky z tohto dokumentu, ktorý by mohol mať platnosť len ako faktická, nie právna dohoda s miestnym úradom a nesmel by v žiadnom prípade odporovať podmienkam menovaného prímeria zo dňa 5. novembra [1918].“ List ministra zahraničných vecí Francúzska S. Pichona (27. november 1918) ministrom vlády ČSR E. Benešovi. BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce II. Praha, Orbis a Čin 1927, s. 486–487.
- 87 „K zodpovednosti bol volaný generál F. d'Esperey za to, že prekročil svoje právomoci, keď uzatvoril prímerie so štátom, ktorý spojenci neuznávajú a ktorý medzinárodne tiež nejestvuje.“ Irmanová, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 147.
- 88 „Dôverne Vám oznamujem, že v týchto inštrukciách sa predpisuje, aby bol ihneď požadovaný ústup maďarského vojska z územia obsadeného im neprávom.“ List ministra S. Pichona z 27. novembra 1918. BENEŠ, E., Světová válka a naše revoluce II, s. 487.
- 89 „Mierová konferencia, na ktorej rozhodnutia s dôverou čakáme, bude rozhodovať o presnom vymedzení hraníc nášho štátu, kdežto otázku štátu samotného, aj toho, že k nemu patria slovenské kraje, Ententa už

- právoplatne rozhodla uznaním štátu československého.“ Nóta ministerského predsedu československého Dr. K. Kramáňa maďarskému ministerskému predsedovi o výklade československého stanoviska k belehradskému prímeriu. Súčasne činí maďarskú vládu zodpovednú za vojnové operácie na Slovensku. Tamže, s. 508.
- ⁹⁰ Nóta ministerského predsedu československého Dr. K. Kramáňa už maďarskému ministerskému predsedovi. BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce III. Praha, Orbis a Čin 1928, s. 508.
- ⁹¹ „Vítázně veřmoci a ich spojenci existenciu Károlyiho vlády síce brali na vedomie ako realitu, ale oficiálne ju neuznávali a vôbec ju nepripúšťali k podstatným zasadaniam a rokovaniam o politických a územných otázkach. Preto nemohli byť vytvorené diplomatické misie ako v Londýne či Paríži, ale ani v Prahe, v Belehrade či Bukurešti. – Od 26. novembra 1919 sa v Budapešti na základe prímeria usídlila francúzska vojenská misia. Mala pôvodne pripraviť aj vojenské obsadenie hlavného mesta. Bola oficiálnym predstaviteľom Dohody.“ IRMANOVÁ, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 92.
- ⁹² KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 314.
- ⁹³ „Vládu vytvoril 24. novembra 1919 kresťanskosocialistický politik Karoly Huszár. Zastúpení v nej boli aj predstavitelia sociálnych a buržoáznych demokratov. Hlavnou úlohou vlády národného zjednotenia bolo zabezpečiť verejný poriadok a zákonnosť a v čo možno najbližšom termíne usporiadať voľby. K vytvoreniu tejto vlády rozhodným spôsobom prispelo stanovisko M. Horthyho, ktoré podporovali A. Aponyi, G. Andrásy, I. Bethlen a ďalšie vplyvné osobnosti tradičnej politickej elity. Predstaviť mierovej konferencie britský diplomat G. Clerk tým splnil svoju misiu, pretože vznikla Dohodou požadovaná vláda. Jej vnútornú politiku potom ani on, ani iní poverenci Dohody neohodli ďalej ovplyvňovať a tiež nevyžadovali žiadne záruky na uplatňovanie demokratických práv a uskutočnenie slobodných volieb.“ IRMANOVÁ, E., Maďarsko a versailleský mírový systém, s. 137–138.
- ⁹⁴ „Prekrotný vývoj sa dovŕšil 1. decembra 1919 pozvaním novej maďarskej vlády na konferenciu do Paríža.“ PRAŽÁK, R.: Dějiny Uher a Maďarska v datech. Praha, Libri 2010, s. 279.
- ⁹⁵ Tamže, s. 286.
- ⁹⁶ KONTLER, L., Dějiny Maďarska, s. 315.
- ⁹⁷ „Ctíme si výdobytky našej historickej ústavy a svätú korunu, ktorá stelesňuje ústavnú štátnu kontinuitu Maďarska a jednotu národa.“ (preambula). Článok R, odsek 3, ustanovenia Základného zákona je potrebné interpretovať v súlade s ich cieľom, s národným krédom v ňom obsiahnutom a s výdobytkami našej historickej ústavy.“
- ⁹⁸ Zákonný čl. I z r. 1920, o obnovení ústavnosti a dočasnom usporiadaní výkonu najvyššej štátnej moci.

Withdrawal and expulsion of citizens of Hungary from Czechoslovakia as an agreement on population exchange of 1946

Jozef Beňa

Summary

Czechoslovak citizens of Hungarian nationality, when obtaining the Hungarian Kingdom citizenship after the Vienna Award (November 2nd, 1938), have lost their Czechoslovak citizenship, based on the Czechoslovak Constitution of 1920 and ex lege by the constitutional Decree of the President of Republic no. 33/1945 Coll. The constitutional charter excluded dual nationality (bipolitism) and the constitutional decree considered the acquisition of Hungarian citizenship as acquisition of citizenship of occupying power. The acting of the former Czechoslovak citizens of Hungarian nationality constituted in the eyes of Czechoslovakia a continued and sustained anti-state behavior, aid, connivance and approval of crimes against inviolability of state borders, the integrity of national territory and sovereignty of Czechoslovakia. For this action the supporter and organizer was Horthy's Hungary, which became an accomplice in the preparation and implementation of crime of conspiracy against the peace, when triggering war together with Nazi Germany.

The original intention of ČSR to deport these people to their home country of acquired citizenship, in accordance with international law on aliens, was prevented by a misunderstanding of similarity of proceedings against Hungarian minority with the treatment of German minority, and further by the fact that Hungary, unlike Germany, has maintained its own state power and Western public opinion rejected such a solution by describing this process as the application of the principle of collective guilt on an ethnic basis. This has led to a procedure consisting of a number of steps: a) the deportation of those who came to the territory of Czechoslovakia along with the occupiers (*anyások*), b) exchange of population by adequate proportionality, c) transfer of the remaining citizens of the Hungarian state to Hungary.

A loss of citizenship of the Czechoslovak Republic was based on individual acts of these persons by which they acquired the citizenship of the occupying power. The expulsions of foreigners were also based on individual responsibility. Particularity of this legal approach was that the design was based on the presumption of liability, not on the presumption of innocence. Nevertheless, persons were allowed to rebut the presumption of liability by proving loyalty to CSR and their antifascist integrity. Justice and legitimacy of this design stemmed from the suffering of victims of total war, waged by the Axis powers. Presumption of innocence is a principle of criminal procedure that applies under conditions of peace. USA indeed suggested that any person who has acquired citizenship of the occupying power should undergo an individual criminal judicial trial, be accused, tried, and penalized. Given the number of such people, this was unrealistic. The Czechoslovak request for expulsion and removal of all persons of ethnic

minorities, which have become an instrument of intrigue and manipulation against the sovereignty of CSR, was analogous to the concept of responsibility and guilt originating with the German philosopher K. Jaspers.

He distinguished criminal guilt, political guilt, moral and metaphysical guilt. If guilt is related to political events that were decided by war, the losers could be destroyed, deported, exterminated.

The author identifies certain concepts of philosophy and law, subject to varying interpretations, namely: collective rights, collective guilt, deportation, general labour obligation and mobilization.